

JASNA ŠAMIĆ
(Sarajevo)

KAIMIJINA KASIDA NA-ARI IZ NJEGOVOG DJELA *VARIDAT**

Hasan Kaimi Baba, bosanski pjesnik iz 17. vijeka o kome se do sada mnogo pisalo¹, ostavio je iza sebe dvije alhamiada pjesme² i dvije zbirke pjesama na osmanskome jeziku, različite po formi i sadržini. Ove zbirke označili smo kao *Divan I* i *Divan II (Vâridât)*. Autori mnogih napisa o ovom pjesniku i kadirijskom šejhu, kao i autori kataloga orijentalnih rukopisa, često miješaju ova dva djela nazivajući oba djela »Divanom«, odnosno ne navode primjere iz *Vâridâta (Divana II)*, iako navode njegovo postojanje. Ove dvije zbirke često

*Rad je prvobitno nosio naslov: »Transliteracija i prevod Kaimijine Kaside na -ari iz njegovog djela Varidat«. Budući da iz tehničkih razloga nije bilo moguće objaviti kritičko izdanje pomenute Kaside, njenu transliteraciju sa varijantama u fus-notama, kao ni fac-simile rukopisnog primjerka *Divana II (Varidata)* koji se čuva u Bibliothèque Nationale u Parizu, br. 584, f° 2b-16a, a koji smo ocijenili kao jedan od najkorektnijih i najčitljivijih rukopisa, u radu prilažemo fac-simile rukopisnog primjerka Kaside koji se čuva u Orijentalnom institutu u Sarajevu, br. 5049, fo 1b-6a.

Za pripremljeno kritičko izdanje ove Kaside, kao i za prevod, služili smo se slijedećim rukopisima:

- Ms BN — Rukopis koji se čuva u Bibliothèque Nationale de Paris pod br. 584; f° 2b-16a (BN je skraćena koju upotrebljavamo u notama da bismo pokazali varijantne razlike).
Ms Q — Rukopis koji se čuva u Biblioteci »Dâr-ul-Kutub« u Kairu pod br. 6798; fo 1b-11b (Q je u našem tekstu skraćena za ovaj rukopis).
Ms I — Rukopis koji se čuva u Süleymaniye biblioteci u Istanbulu, fond Izmir 538/2; fo 59b-66a (I je u našem tekstu skraćena za ovaj rukopis).
Ms T K — Rukopis koji se čuva u biblioteci Top Kapi Saray u Istanbulu pod brojem H 904; fo 54b-59a (TK je naša skraćena za ovaj rukopis).

1. Cf. između ostalog Şeyhi: *Vekayi'ül Fuzalâ*, Üniversite Kütüphanesi, TY 81, str. 650; Safayî: *Tezkire-i Safayî*, Istanbul, Üniversite kütüphanesi, TY 3215; S. Kemura: *Mecmû'a-i Seyfuddin Kemura*, Gazi Husrev-begova biblioteka, br. R 6056/1-12, f° 169a; E. Kadić: *Târih-i Enveri*, Orijentalni institut u Sarajevu, R. 4702, t. IV, str. 234; F. Nametak »Književnost bosansko hercegovačkih muslimana na turskom jeziku«, *Treći Program Radio Sarajeva*, 19, Sarajevo, 1978, str. 566-568; »Uvodni stihovi Kaimijina Divana«, *Anali GHB*, II-III, Sarajevo, 1974, str. 71-79; Hammer: *GOD*, III (MVII 11), Pesth, 1836-38, str. 524-525; S. Bašagić: *Bošnjaci i Hercegovci u islamskoj književnosti*, Sarajevo, 1912, str. 98-100, itd.
2. Jedna Kaimijina alhamiada pjesma govori o kandijskom ratu, kao i velika kasida na -ari iz njegovog djela *Vâridât* koju ćemo prikazati u ovom broju časopisa, a druga je didaktičke prirode i govori o štetnosti pušenja duvana. Obje ove pjesme transkribovane su na sh jezik u više navrata. Među prvima su je objavili Kemura-Ćorović u *Serbokroatische Dichtungen Bosnischer Moslims*, Sarajevo, 1912., str. 11-19.

su i posebno prepisivane iako su pri kraju *Divana I* sadržane ponekad i neke pjesme iz *Divana II (Vâridât)*.

Divan I ima mnogo više pjesama od *Divana II*. Metar je, zavisno od pjesama aruz i hece vezni. Sve pjesme su sufijske inspiracije, posvećene kadirijском piru i osnivaču kadirijскоg reda Abdul Kadiru al-Gilaniju.

Divan II sadrži dugačke kaside, pa se zbog toga i naziva često *Kasaid-i Kâimî*. Djelo takođe sadrži i gazele, terkib-i bent, terci-i bent i mesnevi forme. Metar je uvijek aruz. Sve pjesme zbirke koja se naziva *Varidat* (to vidimo i iz stihova kaside na -ârî) imaju sličan sadržaj što nas je i opredijelilo da prikazemo ovom prilikom veliku kasidu na -ârî koja može vjerno oslikati poetsku kreativnost ovog djela.

Treba spomenuti da ni jedno od Kaimijinih djela na osmanskom jeziku nije do sada niti transkribovano niti prevedeno ni na jedan od evropskih jezika, ukoliko se izuzme prevod nekoliko stihova Bašagića na srpskohrvatski, Hamera na njemački (gotica) i prevoda tridesetak stihova F. Nametka na srpskohrvatski jezik.³

Kad je riječ o ovom Kaimijinom pjesničkom djelu, može se govoriti o dvije njegove komponente: 1. sufijska i 2. profetsko-istorijska inspiracija.

Dok *Divan I* ima homogen karakter, *divan II (Vâridât)* predstavlja mješavinu mističke poezije i profetskih stihova baziranih na đafru (*ilm-i cifr*). Svaka pjesma, naime, sadrži istovremeno i dio napisan u sufijskom zanosu i dio u kome su opisani istorijska zbivanja koja Kaimija predviđa uz pomoć đafra. Ovo ne treba shvatiti kao miješanje i preplitanje dva žanra (kao što je to slučaj u ruskoj medijevalnoj literaturi, na primjer), nego kao preplitanje dvije teme.

U sufijskom dijelu, Kaimija ostaje u klasičnim okvirima mističke islamske poezije, pokazujući da vlada zakonima orijentalne poetike, da poznaje orijentalne pjesnike, sufizam, Kur'an, hadis. Ali, iako se koristi poznatom sufijskom simbolikom, on se često ponavlja, ponekad i bukvalno preuzima ajete iz Kurana, pa se mora priznati da kombinacija poetskih elemenata nije uvijek sretno upotrebljena tako da u tom smislu djelo ovog autora nema veliku poetsku vrijednost. U ovom dijelu pjesama akcenat je prije svega na sufijskom postulatu o Jedinstvu Bića (Vahdet-i vucud).

Drugi, historijski dio, u koji je ukomponovana i sufijska ideja o jedinstvu bića, o sveprisutnosti i svemoći Boga Jedinog, interesantan je naročito za našeg čitaoca jer govori o borbama koje je vodila Turska sa Venecijom i Austrijom, a koje su se odvijale prije svega na obalama Jadranskog mora. Te pjesme mogu se shvatiti bilo kao profetske (najzad i djelo nosi naziv »Inspiracije« = *Vâridât*), bilo kao svojevrсна »pjesnička« hronologija zbivanja na zapadnim granicama Osmanskog Carstva. Nažalost, u ovim stihovima je često teško

3. Cf. Hammer, op. cit; Bašagić, op. cit; F. Nametak: »Uvodni stihovi Kaimijina Divana«, *Anali GHB*, II-III, Sarajevo, 1974, str. 71-79.

prepoznati ono što nazivamo pjesničkim, izuzev ritma i rime. Vođeni idejom o jedinom Bogu i jedinjoj pomoći, božanskoj, koja inspiriše junaka (*gâzi*), ovi stihovi predstavljaju prije svega nabranje toponima, ličnosti i bitki. U ovim stihovima Kaimija zapravo pravi aluziju na određene događaje, zahtijevajući od čitaoca poznavanje istorijskog momenta o kom pjeva. Osnovna ideja ovog djela *Vâridâta* koji pjeva o događajima vezanim za kandijski rat (1645–1669) jeste slijedeća: istrebljenje iz naših krajeva svega što nije tursko, tj. osmansko, odnosno islamsko. »Sve će biti jedan narod«, ponavlja često Kaimija u svojim stihovima, misleći o tom da će čitav svijet postati muslimanski (. . . »svi vijekovi će se ispuniti islamom«, »to je velika sreća i mudrost jer čitav svijet biće muslimanski«, Cf. Kasida, stih 119 i 103). Prema Kaimiji, trebalo bi istrijebiti »žutu boju koja je nanijela toliko zla«, dakle Evropljanje (*Beni Asfar*)); Venecijanci će napustiti dalmatinsku obalu, »sva Venecija biće zauzeta, njeni dukati zaplijenjeni« (Cf. stih 118), »Italija će biti lako osvojena/ Biće osvojena bez borbe, Venecija će predati ključeve« (Cf. stih 94).

Kaimija na više mjesta pominje Zrinske (Zrin Oglu), hrvatske banove koji su se borili protiv Turaka (Cf. Kaside, bejt 74, 91, 115). Vjerovatno je ova činjenica navela mnoge autore napisu o Kaimi Babi da povjeruju da je njegovo pravo ime bilo Zrin Oglu, tj. Zrinski, ili Zrinić.⁴

Ovi stihovi su dokaz da je Kaimi Baba originalan pjesnik Bosne. Istovremeno, oni nam otkrivaju stav bosanskih muslimana i njihovu identifikaciju sa svim što je bilo tursko zbog religijske identifikacije. Patriotizam bosanskih muslimana, o kojem često pišu teoretičari bosanske književnosti na orijentalnim jezicima, pojavljuje se prije svega u onom što je islamsko. Da bi što bolje predstavili svoje ideje, bosanski pjesnici, kao i Kaimi Baba, oslanjaju se u svojim djelima na Kur'ansku ideju o svetom ratu (*cihad*).

Ova religijska pripadnost diktirala je i izbor jezika (arapskog, turskog ili persijskog) na kome su pisali svoja djela. Svojim djelom i pjesničkim izrazom Kaimija takođe otkriva jednu ambigvitetnu situaciju bosanskih muslimana: i on sam se smatrao Bosancem, bio je iz Sarajeva, nije napuštao svoj maternji jezik, borio se za pravdu, priznajući istovremeno samo jednu pravdu – onu koja dolazi od Allaha i turskih sultana.

Kaimija nije bio šejh izvan ovog svijeta. Njegova metafizika mu je pomogla da razumije i interpretira na jedan originalan način političku situaciju u Bosni u momentu kada slabi osmanska moć. Njegov đafir bio je jedna vrsta moralne podrške Bosancima toga doba koji su s nestrpljenjem očekivali rezultate ishoda osmanskih ratova. Slučaj je htio da Kaimija u ovom djelu predvidi datum kraja kandijskog rata 1669.: »Krit će biti osvojen kad nastane osamdeseta godina« (Cf. K 65); »Ovaj datum je velika vatra pakla, bilo ko ga ne može otkriti/ Samo zahvaljujući đafiru mogu se otkriti tajne«

4. Po svemu sudeći M. Hadžijahić je jedan od prvih koji donosi zaključak da je pravo ime Kaimi Babe Zrinski u članku »Hasan Kaimija i njegovo turbe na Kuli u Zvorniku«, Zvornik, 1966. (Ovaj tekst je izdan kao posebna brošura).

(Cf. K 59), pjeva Kaimija u *Vâridâtu*. Otuda najzad i velika popularnost i slava Kaimi Babe još dugo poslije njegove smrti. O toj slavi svjedoče mnogobrojni rukopisi njegovog djela, a naročito velik broj prepisa *Varidata*. Od stotinjak rukopisa njegovih djela koji se čuvaju u mnogim većim bibliotekama Evrope i Bliskog Istoka, oko šezdeset se odnosi na ovaj drugi *Divan* (Varidat). Činjenica da je ovo djelo prepisivano najviše u devetnaestom vijeku svjedoči o Kaimijinoj slavi u momentu kada Austrija preuzima vlast u Bosni. Bosanski muslimani prepisuju ovo Kaimijino djelo u nadi da će se ispuniti njegova predviđanja, tj. da će »sve opet biti tursko«.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

صناعت که چه حقیقتیاید لوم قوتو بازاری
 امام و دخط و شیک ایرش کفرخ و افکاری
 معارف طریقتیه بهاسز در و وارکاری
 او محبوبی صرا و ایم بوسینه ذات ختباری
 تا اوک آرد و نه صاع و صول فوق و تحت اوکاری
 کمال بر قصور ایتر بهر که مکمل کاری
 که زیر تعبیه ناظر حقیقی بود چون اتواری
 حد و جا ملاسه انبیا را بشدت قوسه انکاری
 ز به بیار و محمد مکرسمی اوله ز ناری
 بر جارق اولو را عجب صور همی اباری
 اولو را کس کمال حق اوله و کز کز انکاری
 نشانی ز اوله قوعه ملک واری
 بواج حقیقتیه که مکره بول بوانواری
 اولو دولت کرک سرده بول کند و دلساری
 حلال بولد کیم ایمانی بواج اولو اباری
 انی بونه دو بی جان تو مادی و جیستاری
 بجه صورت بالحقده قوسه اسفله عطاری
 بصیر هم اولو ز باقیم بصیر کورند باری

بجه تبه بود مکرده زده توفیق ایرو باری
 عاویسه کله سیه شود کلوج ادا و برش
 غیر ذر بشر بقیده مدقدر حقیقتیه
 دو شو عشق آرد ایم سیه زلفن طرازم
 اکا اذن کورین اول کور مکره خوش دور غبول
 جوق اهل طهور ایتر اول بخصور ایتر
 بهر مند و بس سر و زان انکار ایتر مکر
 کیمه اتق اوله انکار او در حق دوستوره زار
 نه مدی تبه بود مکره و سینه سور و مکر
 ابدش بونه که کیمه کیمه اولو عجب کیم
 صونشد جوق علق یقین ابدله اوش مطلق
 کیمه اولو دست نظر قیده مجرورین اوله
 طش و ده کوبی قیامت از برش اهدا قیده
 گوگل غمی مدی برده کورانش ردل مکره
 طشر و بنی که طایب مدی دور لو او ده پاند
 حقه دایره ای جان کس از کیم بوجا جانر
 اوزن فکانه کور حقه او در فعال بوظل حقه
 بخلق کور زدی بجه حقیله فایم

از لاله ناله سکن بند بود و سکا سکن
 ابرو کمال کوز و کج جو صورت دل و آنکه فاجعه
 یک عالم تن و جان در تقاضای جاناندر
 گیسو در چو کس نه بد قوتی جو و آنکه اندن
 یکساندن کورس حق او در سبزه مطلق
 بپوشید نه اولوبت قائل اوله کعبه یه نایل
 جهان بر کفله و حق ایله حق اولاند و
 ایش بوسمت بالای طغوز اطباق اعلا
 بره نودن کورسینو حق بوسورتده بوسورتده
 سندر کیندن کورس کورر زحققله اوزین
 شهادت عیان اولم عقوبت تائب اولم
 قوشید آت بد لر بوسر کده و مجاهد لر
 بکم کیده قونارسو و اولور آنده فتن پیدا
 بوسکو و اتار و ماراندی بجه تاج بجه تختی
 از لاله بوار بوشق هم بقصد و بوشق درود
 نیاسن سمدی بوا و ده بارین بامیس انده
 یکم چون لاله اولور لاله لاله لاله اولور مولی
 نوک اعماله با قمر نظر و زینت و ظن
 تو کین انشور اول بوقاق آنکدر جمله بوار حق

جو بوجا و نفع سکن کمال انسر کور مویکاری
 بواجه کور بود کج بقیل چه ستاری
 بوجو دانه آنکدر کیدر جو زیندن کفاری
 طلیور کور کس کس کس کس کس کس کس کس کس کس
 وجوده اوله یلما راور مان تخم و بزند یاز ماری
 کلوز قمر تابه اسمیلان اعظم سحر
 بوجه کورده قلم لر در معطر کاتاناری
 دوشن عشق مولایا اونتمه اسم غفاری
 قوشکده وار سنجون کور کله ده قوشه غیاری
 جبابه بوز بوز بوز بوز بوز بوز بوز بوز بوز بوز
 هم اجرت موبه اولماز نمکدر حکم وازی
 اوز زندن اوزه شاه بد لر بونتمه بونده کوراری
 بوعوغا و اولور شیدا اونو دویار بیلاری
 جگر لادن قمر حقی ایدر یوققله بازاری
 صفا شجده دل مودو تو بس قانے افکاری
 بو اتش چون اولک شنده موی نور اول حرم ناری
 دل مجنونیه نیوالی جو کور زم غیری و یاری
 و ده سته فنده اولور کور اول اوله اوله اوله اوله
 فنا بولا بودار لغدن ایدنی ملک واری

ن بهما برود آه و سوز بود و وصله کار می
 دخی بر طولی قوندی ترقی شکر از کماری
 بوتون اولو بود و دم صد کجوه پلیر این شاری
 چون ولد اهل علی ما ندن عدالته بولشکاری
 سوز ریز با کعبه نظر قبیل نقش معاری
 اگر چه غیب کعبه در کتور قلبه کاری
 قولینه نه که لازمه رکوع اقل و کثر رخی
 نصیب اولد بفضل الله که کتور کاسماری
 نه لک لک کلمن جوتور قباچه طار حکماری
 ایشید اولور اکنده ایدر سن حرق استاری
 قبول اتمر خفا قیلور صوقا کوزنه ماری
 ویلجا نغسینه بولکمال کیمی بوت کیمین مازی
 قنیه دولت کرک سر هم بولار د قور تاره ووی
 بولار د قور تاران جانیه بولمک اوله سرداری
 ایشدی بیجه بر کرده قودی همش الو بولاری
 بیتیش یک حجاب اولدی آوزیله نور ایلناری
 مگر حسن خلق ایلد بولون قلبه ایرد باری
 شرمه اذله آلمیدان مکر تیفیق اوله باری
 کتور یا ویزه شیده سبیله وارلق تویزنی ار

نه زید است نه خود تقوی نه علم و معرفت بونده
 بود فیه بویلر و بنگد کیم خیره کصونکدی
 کلبور بریم لک شوک ترقی سنه در خشک
 صفا شکر کمال لغت اندن حال اولور بوطوطه مازن
 زه الطاف بی با ابر شکر دولت او یان
 باون حق خیره وار دوز بود دفع طالع کوز دور
 قیامش در تعالی الله کفیل اولدر و کین اولدر
 جهانه اولورن دوز کتوبک غوریه بر ایرمک
 کولک بولانه شربد کرم ایله دوته مجذور
 اینو نام ویلجا سنه قوی عالم اولور بسته
 بر لغز دن پیچا دور لاکر کولکر الکر بر لر
 جهانه جمله دی رو حکم جلا جلا ران اید
 بولار طلمتیدر برده قوا کلقدر دل مرد
 کینونه منکره نورانی حجاب و رسو کرانی
 چون اول فضل افسانه بورد کسینه ملک
 کالجی آدم بولم اولد و بیج الویب ابدندی بویج
 طبیعت سینه بونده دوستند وار بخر انده
 بیصورت قیدی بر زندان نجبه قورتول بومردان
 کولک مرثه الحفی چون دوشمنیه شفه

لطیف

او احقدن بخلقه یول اجدیل وارلق انباری
 برهته و ترک ترک یورازنق صیاح انواری
 جو مهده او ان بان ایند بوربو قیسه کفاری
 جفرد و بولد یازدشدر کشف اولستراری
 منافق کاشدی غلطان صالاجو بسف ابراری
 بخطاشد کفر اولد صانسن فخر اجاری
 نظر اولد غایتدن ایدر در با حق اقطاری
 صانعت کویستره اوسته نماش فخر اجاری
 قیده رفعت ابر اف کویریک بو لخر بیداری
 کور کوبنده نوبدر در غمختنا اقطاری
 دو کوجون عیاش بیک در سیر ایک بو افکار
 حاره و کیمه نیش نیش قطفیلد زنگاری
 آرار لر کیمی صغنج حصم له چون المطواری
 جلوس ابر بیکر تحته دو مار کاشنگ ایند شار
 اجدیل هر طرف میدان قرار لوطو نوبت ازاری
 شجاعتلو اولد کیشاه قومار یاننده اغباری
 غواص فرنگه در بیکر کولکلر زاوریه جاری
 سبب منع و صوت در لوطو صید ابله ازاری
 دیرن او غلبن با صبور آنا سه لایطی لمار

لطیف ابر کاشنگ اولد ارا سنده اوتور بول
 بونه دور ترک اولدش ایدر دینا بر عقب
 ایشدک مبلیم کیم سینه بوزده بار دم لیت عینه
 لظا در تبار حش انا حقیقا فر و کله لر آسنه
 اولدسن اوز کبر لطفانی ربو کولکده و شیطان
 او یانمق کونری کلده خیر ایتنه نظر قیلدی
 ظلمت لقمه ولایند نصیب اولد بیدارتدن
 ایولر چون کبر بوسته بش ایشیه دوسته
 اولد کیش قیوم از فرین اولد هر ابر اف
 کبر فتحی اولدس در قیام سک و اولدس
 چهار ششک سیر در قفا و ارجو کبر در
 عدالت ایلدین التمجیون ایلد کس فعل ششمین
 قیامت دن انجی مبدل اولد چون سبحان
 منافق قضا شرحته چون ابر و پهلوان بخته
 اولد یار چیمه بزوان ایدر همت قیوم روان
 آچلشن مونه کله الله نظر اتمش حسیب الله
 تعالی الله صلی ایلک بوگا اصم لشن ملکه
 بو براوز که تماشا در وزیر عینی پاشا در
 دخی تحفه تماشا سی حقیق عیب کله پاشا سه

محمد و جواد است و طوبی در قور قواطاری
 عدو و المغه بود اگر آجمن بود شترعی
 فرزند و دوبر و نیک بزرگ بندر بخوسه پوسیا
 چیت نهی بر بار درگاه کله باری
 بولجسته باری قولی در فتح آقاری
 کوزان باغرا جبار لیمانی بولد رانباری
 کوی کستی دور نشد ریتهار لوطیله دیواری
 این خجه همتی عالی سینه معور اوله داری
 اوتمش طلیه بواجع او تونزین قلیه مقداری
 عقله ملک و سر کعد و صبور صبور بازاری
 بوزی تبدیله معبود و قور باور قیر اطاری
 بنمدر او سینه اسفدره و قیج کورد و دلاری
 چون قلعه سید کانی آلت و بوجلا قاری
 دیریش اسم اوس دبر لفرنگ قور قور واری
 طایرنگ بوزنگ قیج بوزنگ سنورداری
 شما لک قیج نغاشی کوره لوم شو طغاری
 دزین اوغس بوجکله اولموتار لوفت کلزاری
 او تونزین قلیه سیر بیانک رید راقی اچاری
 و نیکدن او توبه لدر قوشوق خرد رانهاری

طلو و عیالی آدی عدو و نالی سرداری
 چه خوقن صکره بوق ماد بیدر آدم بومقادی
 قطور کورس سله خنک و بوجی ابرزنگ
 غیلسته اوغس واردر کوجک قلیه بول باردر
 کله سینه طر و غیره خطقور زشتل او بروجی
 شینک قلمه سیر کور قور نهی قیا برار
 آنک قیج کولنده رهم اوج بولده شور لدر
 حرات سینه قوجا قلیله اولمدر اوله
 ایلمه شجاع برین و بران بولجسته ایتنک
 عجب دین غیره توشی و برنر صبور وکی ابا
 دور کس ایشیز بوجور عجب سیر و عجب مقصود
 نه صبر در دیر زار دره النور و برارن قدره
 اکار تر قلیه قافی اوله سیکد و توشل طرافه
 و بران قلعه سینه بول تونزین سینه کجه برار
 و برنده اولم کجه جامع کلب اوله افرنگه
 بوجا صبر ایلک لازم بوزنگ قیج بیک سدر
 قیج معدر کانی جمله غراده شهید ایدوب جمله
 و نیک فریضه سیر جابر اوله کسرتیجا
 آلا طاعنری بولد کشت علی آنکی بولد ر

اوله

چو طوبیٰ النور طالیبا ویدیکو تو اناختاری
 خرمیه آندو طوقور کسینا اسم دو آری
 نویان فارس او زمشد رنو تک حاضر سنور دور
 از نکر بسلاح آتکو کوزه در امر سرداری
 آلبو خوش بو عارته ابانیدی دیو و بنداری
 شازد کونوشد رسول اللهک افشاری
 بود ز کانیل آیین کرمیت سین الفقاری
 کل و پختن صیقل کله بر بومیدنگ ففاری
 بوئی چون کوسن بن هو و فرسو نمکر لاکار
 محمد عالم رحمت تو ز بله صید کفاری
 حسن ظن قدر اعلی در سبب رعاختاری
 بونا انوار نیابردک بطف خالق باری
 مظاهر در بوسفدن دیور تکاب بول کفاری
 منافق غول نیناس طوقونو چشمه قهراری
 ظلمنا آدم حاکم کد رور داد کاراری
 مکیسه اولغش بول باقره کورم اضاراری
 محقق مومنه خلاص ایشبد هفت خند
 آنکون وارده آتک بازو سنج خطه شاعر
 ضیاسه عالم طوکده طابنر زمین و باری

او سمنه انچه در دریا فتح آنچس صالیب
 او نه سنده حد و قور لکوز نریو بیل او قور ر
 دیکر کیم بوزشد رکوز گرانس روزمشد ر
 بو کیم خرمه چوناظر دور دیکر کله حاضر در
 بودر فتح کشت راتے باذن حق عیار استے
 حق آتے بودر شد رکور را اولکم آرمشد در
 چومهد بر بو کاتعیسین قور قوجا بر حابین
 حدود و ارفی کله رولایتنا آجان کله در
 مفر کوشین بودر ایسا نور اولک نیک خود در
 او اودو اولو حکمت تبون ابل چون اوله آت
 دیر بر اذن مولی در چقا اریق بوئی اولو در
 جیسک کولرسین دیر کسسه کله دین کوردک
 کورنده کسری اولک خبر در شاه اکملدن
 قلیچ اصلاح ایدر سس مطیع ایدر هر جناسه
 بونا ندر بول بو افلاک دوشند ماعرفنا که
 یور دیر کسسه یور و دیوان کور تریو کلا اول
 نیر مرسل ای خاص بولار له قور تلور اشقیس
 بحد قطره بول بو کله بوسوز تله دایه کله ری
 آلا ندر زده دن الیر او خورشید نوریه خالد

بن زنی جمل بقدر بوجوه تریز ابلقدر
 آفاق اول جعفر بن بشا ایو صاجل قمر و شمش
 بخار و لنگر و سمر و دوزین و غلغ غار پیر سوژ
 شیمالدن لنگر و سمر و دوزین و غلغ غار پیر سوژ
 و ابابکر کدردلدن جرجا و بره بر بندن
 و نیک فتح اوله و بد ز اولور نیا قوی بلدر
 یکین فتح اوله ایلا طویل اوله اسام قوی سئلر
 ابووه قلعه در یاده فتح زین و این سر آده
 مسکن اوله اوله کشر چون ایمانه کل یک
 خواد حاضر اول قمر و شمش بی یوزیک چکن او سار باش
 بو یوزیک قمر ان حقدربو اوله اوله اوران حقدربو
 چو یوزیک یوق آرا و کول اوله وجود ایله کوس
 شو و کله و دوزله دنیا اگر طاهر اگر در یا
 آجل برده کس نه حکم حبت بو طقسانه
 مصتقل قوی سمر در اصول علمای سمر قوی سمر در
 ریاضت اوله تقوی یاز بیلده هر طرف فتوی
 مجلد دوزله کتبات و نومی خطبه لر حجاب
 ایده لر برین ناکید او قنه شو قیلد نجید
 هست حق بو کانیله و صوب بازار و کانیله

یوقیل و قال غایبقدر بونک دوی زهر مادی
 ایس کور باغ غل طاشه سیکس قدری اقداری
 یاس قلیج نیجان کورد و کورد کندی اطواری
 یری قلعه لندی ذکر اوله لکر قیومت زاری
 ام کله ی چون اکلدن باک نوبه بو ساری
 سعادت و اولان یلدر بیدر ایمان و لوقه اری
 بو وصف ایله یلدر بیدر کله اوله یلوار بی
 اولو کجس بو قمر یاده و دوشور قور لری ایلوشاری
 وطنه قیسون چاسر اولور روشن جهانه اری
 بو یانور طاع و صحر اطاش قمر قانه یانه زاری
 چو یوزیک اوران حقدربو کل انسر کورد بو کله اری
 وجودت اوله اوله اوله ستمات قیل بو بازاری
 بایشه جمله اشیا قیون قور و یلداویاری
 ظهور اطهار یوان ندن عجب خوش قدرت بار
 وصاله چون طایس در حلوس او زره طلبکاری
 بصیله بو نجیبیک کوی عدالت و قمار اطواری
 الشید و خجهم تناسطیوه نسیله عیاری
 ذکر او را و یلدر نجیب رضو قله اوله جازی
 مجال کله کله نکرده قوم لر آنده انیاری

آچقدر

آچیدر قیام کی مٹی میں کبیری کنتے
 کشوفات وقتند رکھدی نہ کبیرن کو ستر اولد
 ویناس انجی تاوش صغری بوری کسواہر طعمی
 بولور حق جو حال اهل طشر وہ قالد قال اهلے
 بیولین اول و اخر کنفتن اولور ظا هر
 ظهور کدی وید برده او قایم کجا اید برده
 او قون آتیه الکر نیدر دیننگ اولور
 نجی قیابو شیشر یقینا قدن ابراق دوشتر
 خلیل آتیه یقین اولد انجیون حق ایلر طولدی
 اصلد کیم ابراق اقری آنی نفس آتیه یقیدی
 جود حال قیلد و جهد کلر عیسی ایدر مہدی
 ظلمار و منافقار غازیلم مطا بقدر
 آناظرط اهلندن مہارت اولد حکمتدن
 شریعتله دوکر فالر جو قرآن حکمیدر آنر
 نجی شیم دین جانلر این نیدر بولکد آنر
 صورار قرآن ایدر دیندن بوار کاو بولاییندن
 بوزال و منصبه علی حضا ندر کیم یہ قوسلے
 زبان عارف حاصل کلمزہ طور بمار کا حاصل
 ہوا فی نابلد ریحالندن جو جانلدر

بنا روہ حق اشدی قماش قطعہ خوقہ واری
 بولوت عالم طو کد صیوب بوج کسوداری
 آچیدر روہ کبیری جو مہدی در سجداری
 آلور ملک وصال اهل انجند طوتہ دینداری
 شیوندر بردار اولط اچر بوندرہ بوقہ مکراری
 تجلی سہ صوار لردہ وجود و سوح و ابصار
 لغات مغرب سے یقین ال او قون واری
 ابراق اولد و نیشتر نظر قیل اهل صراری
 کل و بجان اولد بولکد اسلام ویر و ایدر تاری
 حق غیر دبو باقوی توبو بولاصل و پداری
 بود جفاک از غمدی ظلمدن پاک ہداری
 قلیچ اورہ منافقار و توب صحرا و طاعلی
 صوح عینواید جلمندن مطیعار و صوراری
 آنجیون دو کولہ فالر ایدر رحتف انکار
 حطا اولم نہ سما نلر ایدر رچونکیم تواری
 بولنم از توب آدنن جیقہ قندن ذوق نقدی
 حکمکار اولکاع اولے اولد نزم بونکر قاری
 زہ جار جدر نہ خود داخل خر و جال ہوا اناری
 دکال آنہ کہ قابلدر ہم حکار ایلر ابراری

طاب نفس امریه بو نما رضو حقه طابا جانم
 موت اولانت جگر می ایبری نبی رحمت
 دینام او نه حلقو حیاطل ادینی وقیعو
 بیشک اولک ترانه کلوز تا شیری هر جانه
 توکلده فلما جانم حاویل اولان جانم
 یقین ایله زوال کورم حقیقت خیال اولم
 بیشک جانم بی بریکو کاشغ بار قدر اولم
 وجود ملکس فتح حیات خیریت کمال کیت
 اولان اولو لکله اولمشد بولایم بولکله بولمشد
 نیار تر بولیک بولور آزار بینه کیلور
 چونورک اصل خیرد بولور ستای بولمشد
 سزای بولسن دن قوبده قلیله زاده قابدی
 نصرت تعالی انه ظمردن ایبر هر گاه
 اچلسو اعین امت منافعدر جگر رحمت
 بولسا کمال امتد زوقا بورد علامتدر
 اوزین صفتلور که گاه بر ارمه منتظر هر گاه
 بحر و جوی دور وایم بلبله سجده نور وایم
 ایبر و پسر سرفقاری باذن لطف ستارک
 شکر قیل قابلی شکر می جو کور وک بولیم کبیر

زور چون ایمل غافل اولاند لر بولایم
 ایبر حق لطیفه رحمت صوبین عالمده چارلی
 صالنه بونور موص صالغی بودر اولکدر ارضای
 قوت بیلرک بودر اوله اوز نامنه اولمغاری
 حق حاضر کورن جانم ایبر حیرت قوتدری
 کیشیکم حق و شال اولم ایبر لب قیل اقراری
 احد در آتغین انزک بلنم جنه کومقداری
 قیوس بیت بینه کلب بیت بیکور پاشنده کویاری
 دولاندرد وکلده دولمشد رقومه دلدن بولمقاری
 باهم بیت باصلور اجد واحد رب باری
 چو شوق اولدینی بانشد رایدر طاشمقاری
 سر سر و نیک طایب دی بلطف خالق و بادی
 قوالسون هر شیه کاه قلیج صله قده ایواری
 حق ایبره قوللره رحمت بوجیم اولیاری
 چون غدر بولمتمدر و بیکدر ارم غفاری
 اشارت کلب ننگه کاه قیلر زوش هر اطواری
 کوزی کجیق کور وایم تجلی ایلبواسماری
 بکرم صانبولمغفاری اولانغو و ستم داری
 سحر ویت دانته ایبره انگب سلب نموداری

کاشغ
 کاشغ

PREVOD POEZIJE IZ DIVANA II

1. Slava Bogu, u ovim časima On nam je pomogao,
I sa učiteljem ćemo srećan pazar ostvariti.
2. Svojim znanjem i riječima on nam je objelodanio Istinu,
Misli i razum imama, vaiza, šejha, dosegnut ne mogu Nju.
3. U šeriatu zna da razluči, istinitost zna da dokuči;
U mističkim spoznajama, u tarikatu, s molitvom njegovom i zikrom
ništa se ne može uporediti.
4. Ovo srce se zaljubilo i stalno (Ga) traži, crni zuluf stalo gladi,
Ono ljubljeno biće grli, to izuzetno biće (traži).
5. U svom srcu nađi predah ugodan, ti koji si viđen u Njemu kroz Njega,
Ni naprijed, ni nazad, ni desno ni lijevo, ni gore ni dolje, nema Njega.
6. Kada se ukaže čovjeku koji ga voli, to čovjeka muči
O njegovom savršenstvu misli, Njegovu nadarenost ne može da dokuči.
7. Kada je vođa moćan, mnogi to može da odriče,
Al' Bog vidi njegove mane, i kad ga munkir poriče.
8. I neka ga poriče, On je uvijek na čelu prijatelja Istine,
Nek zlobni od muke prsne, nek onaj ko čuje tome ne povjeruje.
9. Nevažne su hvale i kuđenja kad sa Prijateljem protiču časi,
Neće li prijatelji, istomišljenici, pojas nevjerstva presjeći.
10. Ako se neko (na nevjerstvo osloni), neće li ostati sâm,
Može li biti naš saputnik, zar neće ispravne pozvati za spas?
11. Jer Istina se ukazala onima koji su je izvjesnom spoznali,
Samom sebi su postali bliski kad su Istinu izvjesnom spoznali.
12. Na kog je On pogledao, taj miljenik derviša je postao,
I sve što postoji obilježeno je tim bezimenim znakom.
13. Vani je nebo od sedam spratova, do njeg će suptilni stići,
Ovo uspeće je jedino stvarno, u srcu ta svjetla nađi!
14. I srce ima sedam zavjesa, srce onog ko voli,
Istinska sreća je u tebi samom, u sebi te tajne nađi!
15. Onaj ko se na privid stvari osloni, u sedam raznih vatri će da izgori,
Spasen je onaj ko se probudi i iz tog sna udalji.
16. Duše koje samo Njega slijede, koje su od »sivâ« boje oprane,
Duše koje Ga osjećaju ovdje, suštinu stvari su spoznale.
17. Ko sebe u Bogu prolaznim spozna, On je tvorac svega, saznaće
Koliko Mansura s riječima »Ja sam Bog«, koliko Atara, sve nisko i
prolazno napustiše.

18. Onaj što oštro oko ima u stanju je uvijek da vidi,
Onaj što *basiret* ima, uvijek će s Istinom biti.
19. Oduvijek ti postojiš i sâm sebi si veo,
Jer ova duša, strast i tijelo ti si; I Njega nemoj zaboraviti.
20. Uđi unutra, otvori oko, iz privida Njemu pobjegni
Tanani most pređi i lice Beskonačnog ćeš vidjeti.
21. Dva svijeta su duša i tijelo, lice ljubljenog pod velom,
I sve na ovom svijetu od Njega dolazi, zavjese će mu s lica spasti.
22. Udaljio si se od sebe samoga,
Sve što postoji s Njim je i od Njega.
23. Istina što ti se kroz tebe samog javi u svemu je sadržana,
U svem postojanju nema Joj ravna, sjemena su cvjetove dala.
24. Ako vjeruješ u nered stvari, u Kabu trebaš očići,
Kao žrtva tamo je stigao i Ismail bin Ibrahim bin Azeri.
25. Oni što na svijet jedinstveni dođoše, Istina s Istinom postase,
Gore visoko se digoše i mošus tatarski udisaše.
26. Popni se gore visoko, na visine od devet sfera,
U Svevišnjeg ćeš se zaljubiti, ime Plemenitog nećeš zaboraviti!
27. Istina što nam se kroz nas same ukazala,
Od svake sumnje je očišćena; za drugo u srcu mjesta r
28. Oni što prašinu svog »ja« očiste, svoju suštinu će pu...
Njeno lice će im se bez vela ukazati, licem u lice će ... red Nju stati).
29. Svjedočenje nije za odsutnog, ni kazna za pokojnika nije,
Cijene nema za poklon; o, vladaru, u kamen kušnje udari!
30. Svjedoci su u svemu, za ovo jedinstvo borci,
Tu gdje ponavljanja nema, kroz suštinu suštine su svjedoci.
31. U kog je ova ljubav ušla, gospodine, u njem se i nemir svio,
Od tog sukoba lud je postao, na stranca i prijatelja zaboravio.
32. Među mnoga prijestolja i krune ova ljubav je razdor unijela,
Sve uzde iz ruku istrгла, imetke ništavnim učinila.
33. Oduvijek ova ljubav u sebi bol nosi, i ti ćeš u nju pasti,
Kad istinski junak postaneš, prolazne misli ćeš odbaciti.
34. U ovoj vatri sada ćeš sažeći, ali sutra nećeš gorjeti,
Jer ova vatra u tebi i vatra pakla će ohladjeti.
35. Jer ako se »lâ« ukine, »illâ« će ostati, koliko Lejli će Mevlâ postati,
A Međnunovo srce nikog drugog, osim Nje, neće vidjeti.
- 35a Ne zanimaju ga poslovi roba, već namjere njegove i sumnje,
Ma gdje bio prijatelj Istine, lijepe misli će imati.

36. Od roba svog samo bijedu traži, sva vasiona od Njega je,
Onaj što je nestajanje postigao, bogatstvo vječnosti je stekao.
37. On ne traži ni pobožnost ni odricanje, ni znanje ni umijeće na ovome svijetu,
Tek bol i uzdah i vatru nek osjeti onaj što se s Njim spojio, do Njega dospio.
38. Tako je rečeno: kome je gutljaj ponuđen,
Još više je dobio, jer Njega je stalno prizivao.
39. Tvoja božanska želja stigla je s »mimom« za napredak ove ljubavi,
Sva istinitost nastaje tog trena, zemlje i gradove će osvojiti.
40. Stekao si bogatstvo duhovno i od potopa se spasio,
Jer čovjek od znanosti si postao, saznanja u pravедnosti našao.
41. Koliko beskrajne dobrote si doživio kada si sreću našao; probudi se!
Velikani će se pred tobom pokloniti, Tvorčeve slike ćeš vidjeti.
42. S Božijom dozvolom vijest je stigla, ovaj put sretnik nisi,
Sramota je, ali srce nemoj zbog toga lomiti.
43. Svevišnji misli o svemu, On je Čuvar, On je Zaštitnik,
Robu će sve (od Njeg) stići, i velike i male stvari.
44. Ako je moguće dosegnuti njegove dubine, govorio si,
Uspjeće, i uz pomoć Boga ove tajne će se objelodaniti.
45. Srce je nestalno i neka mu plemeniti oprost, i
Rob ima mnogo mana dok ne dostigne sultana.
46. Kad stekneš ugled, cijeli svijet će tvoj rob postati
Kad pocijepaš veo (sa lica), ko te čuje pred tobom će ničice pasti.
47. Od bezvrijednog, kažu, i nebo i zemlja bježe,
Takve ne prihvataju i muče, njih zmijski otrov reže.
48. Čovjek posjeduje zrnice svih živih stvari u svijetu,
Za neke idoli, za neke nevjernički pojas postaje saputnici.
49. Te stvari su mračne, tamni su veo za savršenog,
Istinsku sreću moraš naći, da bi izbjegao sve to.
50. A onda će se blistavi veo pojaviti i ti ćeš ga pocijepati,
Onaj ko dušu od tog spasi, vladar svih blaga će postati.
51. Od prvog blistavog ukazanja, išao je ka tom blagu,
Raznim mjestima se približio, zalog je ostavio i vasionu dobio.
52. Sve dok čovjek nije postao, mnogo je dugova načinio,
Sa sedamdeset hiljada velova, u obliku svjetla i vatre, on se zadužio.
53. Priroda je u čvor zavezana, ko se u to upetlja do Njega neće stići,
Al' onaj što čiste misli ima, samo će srce dostići.

54. Okovi privida su zatvor, kako će se ljudi izbaviti?
Pomogne li prijatelja, svjedočenjem će pobjednik postati.
55. Srce je ogledalo Istine, zašto se u Nju ne zaljubiti?
Božanskom žudnjom će čistu prašinu postojanja odagnati.
56. Između tananog i grubog jedan put postoji,
Istina će ga pokazati, i riznice vasiona će se otvoriti.
57. Za to treba četiri svjedoka napustiti: ovaj svijet, i onaj svijet,
I sve što postoji, i potpuno napuštanje napustiti; zatim idi, i raspi svoja
svjetla!
58. Dosegao si »sîn« i »mîm«, pomози stoga vjeroispovjesti,
Jer Mahdi će se zatim spustiti i sve nevjernike uništiti.
59. Ovaj datum je paklenski oganj, svako ga ne može dokučiti,
Tako u džafru stoji, i on će tajne razotkriti.
60. Jedan drugi ćeš sultan postati, Satana će od te sjene bježati,
Kad sablja pravednih se isuče, glave licemjernih će se zakotrljati.
61. Dani buđenja su stigli, Habibulah je pogledao,
Toliko kamenja biser je postalo, pa je more na kap ličilo.
62. Nek nasilje iščezne iz zemlje, jer tako Njegova milost hoće,
Ako uz Njegovu pomoć pogledaš, kapi Istine more postaće.
63. Dobri će do visokih položaja stići, srećna vijest Njegovom prijatelju doći,
Učitelj će zanatu učiti, prizor djevičanskih slika (će nastati).
64. Sva mjesta će veselje prekriti, svi zidovi ukrašeni će biti,
Svuda će milostinju dijeliti, jer prijatelja (Istine) će vidjeti.
65. Krit će osvojen biti kad osamdeseta nastane,
Vidite šta će se zbiti, možda svjetlosti mjesečine.
66. Šest će pobijediti četiri, jer svi su njegovi sljedbenici,
Iz svih očiju krv će poteći, pogledajte te očitosti!
67. Što pravdu čini to je šezdeset, jer to je opilo znalce,
Već dotiču ruševine, u zelene kadife obučeni.
68. Mnogi sandžaci biće izmijenjeni, znak sudnjeg dana to će biti,
I dok budu tražili skloništa, vlastita zemlja neprijatelj će im postati.
69. Licemjeri će se suočiti sa jakim, jer junak je uspjeh doživio,
Popeće se na prijestolje tada, veselje će svuda da vlada.
70. Dobročinitelj će pomoći, svi junaci će se od srca dati,
Sva mjesta i trgovi će se rastvoriti, svi banditi će slomljeni biti.
71. Božanska riznica se otvorila, Habibulah je pomogao,
Smion će vladalac biti, sve neprijatelje će istrijebiti.

72. Još na početku Svevišnji poruči moć,
Da se bori protiv Evropljana; i sva srca već su ka Zadru užurbana.
73. Biće to novi prizor, vezir je i njegov paša,
Jer neprijatelja će zaustaviti, ratom i mirom ga savladati.
74. Čudan je to prizor: paša je s vojskom pošao,
Nasrnuo je na Zrinskog i onda krš Alamana prešao.
75. Svijet je prepun njegovog imena, pravdu će od neprijatelja oti,ti,
Jer Muhamed je njegov neprijatelj, strah će sve krajeve skoliti.
76. A poslije Boga drugog vođe nema, što može čovjek pred tom izvjesnošću?
Pravdu iz ruku neprijatelja će uzeti, teškoće prebroditi.
77. Kotorski zaliv lako će se borbom osvojiti, za neprijatelja će još jedan
poraz biti,
Evropskom Dubrovniku loš znak će to biti, pa šta da rade gospe i
gospari?
78. Gabela i Omiš postoje, do male utvrde puteljak vodi,
Cetina je kanjonska rijeka, Hercegovina joj na njoj zavidi.
79. Klis, Split, Trogir postoje, devet kastela i još jedan,
Poljice su u klancu također, lako je osvojiti te vode.
80. Nazivaju ga utvrdom Šibenik, obale Krke šljunkovite,
A u njegovoj luci, bašte i livade-prelijepe.
81. Vidjeli smo pobjedu nad njim, sa tri strane je opkoljen,
Selo i grad su osvojeni, topovima srušene zidine.
82. Hrvatska je potpuno prazna, al' valija se ne da uznemiriti,
Kad božanska pomoć stigne, sva mjesta će opet živnuti.
83. Dva sandžaka su razorena, Evropljani ih pobijediše,
Sedamdeset džamija u kojim se moli, trideset pet utvrda (zauzeše).
84. Zar nema vjerskog zanosa, koga su pitali oni što su ih dali?
Je l' razumno dati neprijatelju zemlju, a nikog za to ne pitati?
85. Sve dok stoji kako jeste, kakve su im skrivene težnje?
Bog će promijeniti sve to, te stare prnje biće uništene.
86. Teško je osvojiti Zadar, rekoše, al' onaj što je moć stekao rečā: Osvojen
će biti!
Sve iznad Skadra je naše, hrabri će pobijediti!
87. Ta utvrda se s planinom Kâf upoređuje, jer Velebit je okružuje,
Ta utvrda Senj (se zove), krš njen osvojen biće.
88. Do utvrde Vrane dosta mjesta ima, kao i do područja Nadin,
Zovu ih Drniš i Skradin, Evropljani su tu svog komandanta postavili.
89. U Drnišu je nova džamija, Evropljani i od nje napraviše crkvu,
Niko tu bol podnijeti ne može, njegovi graničari gdje su?

90. Treba imati strpljenja, lako je sve to osvojiti,
Pobjeda se bliži sa sjevera, te planine ćemo vidjeti.
91. Treba slomiti nevjernike, čitava Gradiška se trudi,
Sa svojim ljudima Zrinski će uhvaćen biti, a vatrene-ruže će cvjetati.
92. Istra je blizu Venecije i Meštra, biće sasvim razorena,
Trideset pet tvrđava je tamo, na obalama Istarskog Mediterana.
93. Mnogo je njemačkih planina, u podnožju jezero leži,
Od Venecije vodi put, kanale njene je divno osvojiti.
94. Tamo je sa svih strana more, Italiju je lako (osvojiti),
Bez topova ćemo je zauzeti, Venecija će sama ključeve predati.
95. Granice se tamo pomjeraju, tako čitaju oni što vidjeti znaju,
Tkaće se skupocjena platna, na njima će ime Sulejmana vijoriti.
96. Ne recite da su granice prekinute, doći će ubrzo da ih vrati,
Spremni su graničari, ko se usprotivi, tužan će biti.
97. Jer Bog bdije nad tim, jarboli već se digli,
Muslimani naoružani, na konjima, za naredbu vođe spremni.
98. To je znak pobjede, s dozvolom božanskog tumačenja,
Osvojio je tu lijepu zemlju rekavši: Probudi vjernika!
99. Istina je skrivena za čovjeka, vidjeće je čisti,
Radosnu vijest je primio: Muhamedovo svjedočanstvo (to će biti).
100. Jer Mahdi je vođa predodređeni, licemjeri će žrtvovati dušu,
To je islamska tradicija, znaj, to je čudo tajnovitog mača.
101. Kad je stigao da osvoji granice i zemlje,
Saborac u toj bici, prosuo je ruže i bosilje.
102. Potvrdilo se što je viđeno, vjerovaće čovjek čista srca,
Istina na to pokazuje, nek sumnje nevjernici odbace!
103. To je velika sreća i mudrost, čitava zemlja ovaj narod će biti,
Muhamed je milost cijeloga svijeta, prašinom je slomio neprijatelja.
104. Reći će da je s božijom dozvolom, jer tako to i treba tumačiti,
Uzrok je Mola Muhtari, lijepih misli, izuzetne vrijednosti.
105. Ubrali smo ruže voljenog, vidjeli ga, a da nije došao u Sarajevo,
Dostigli smo njegova svjetla, s blagošću i milošću Tvorčevom.
106. Još ranije smo se s njim susreli, to je glas savršenog i prosvetćenog (bića),
Izuzetno je to što je učinio: ovakve riječi je sa zemlje izazvao.
107. Sablja popravlja ljude i pokornim ih čini,
Nevjernici su demoni pustinjski, stiće ih bijes Božiji!

108. Oni što su put ka nebu našli, mislili su na riječi: »Nismo te znali«,
Čovjek ovoga svijeta treba moliti i imena Njegova pominjati, to kaže
formula: »Zlo smo nanijeli«.
109. Ako On kaže: idi! Ići će, i išao je, tim putem; sve što kaže onako je kao
što reče;
Ako misli na jedne, prepun milosti, oni zlo neće doživjeti.
110. Proroci i odabrani sveci, s običnim ljudima spaseni će biti,
Ako poslušaju glas Istine, i vjernik će spasen biti.
111. Kap je iz mora put pronašla, i tako su riječi nastale,
Tako su *Inspiracije* nastale, ova poezija im je dar.
112. Oni što znaju primiti, iz zrnca jednog su uzeli, i u sunčanu svjetlost
uronili,
Njegova svjetlost cijeli je svijet ispunila, ne odoljeva joj ni jedna strana.
113. Nakit tijela je ruševina, ovaj privid postaće prašina,
Ulude riječi su kao vrana, okus im je poput zmijskog otrova.
114. Budi ponizan i uspećeš se visoko, misli dobro braći,
Gledaj suštinu, ne gledaj vanjštinu, i tako ćeš providenje svih providenja
naći.
115. Ugarski junak je Mađar, borci za vjeru Zrinskog protjeraše,
Kad je ugledao голу sablju, veliki strahovi ga slomiše.
116. Snažna vojska evropskih Mađara sa sjevera se na zapad povlači,
Sedam utvrda je zauzeto, one što plaču, tuga će da tlači.
117. Vilajete iz ruke gube, harač daju na putevima,
Jer savršeni je zapovijedio, pogledajte te tajne!
118. Sva Venecija biće osvojena, njeni dukati zaplijenjeni,
Onaj koji srećnu zvijezdu ima, vjeru i potvrdu će naći.
119. Sve zemlje će biti opet osvojene, svi vijekovi ispunjeni islamom,
Riječi to opisati ne mogu, ma koliko jezici preklinjali.
120. Ostrva i utvrde na moru osvojeni su lako il' teško,
Veliki i mali jecaće, u pomoć dozivaće, zemlju i gradove napustiće.
121. Većina će muslimani postati, jer će vjeru priznati,
Šta će u zemlji kajzer raditi, jer cijeli svijet obasjan će biti.
122. Za rat budi spreman, brate, jer sedamsto hiljada glava se njiše,
Planine, stijenje i udoline, crvenom krvlju su obojene, pogledaj u te jecaje!
123. Istina je ta što je poručila, i red u ovoj zemlji uspostavila,
Istina postoji sa svim što postoji, od Nje te događaje ne odvoji!
124. Jer drugog sem Njega nema, ovaj glas postoji sa svim što postoji,
Tijelo je samo omotač, On unutra, pogledaj te pijace!

125. Cijeli svijet će biti uređen, i planine i mora,
Mir će posvuda vladati, vuk će sa ovcom zaigrati!
126. Veo će se osamdesete dići, bogobožnost i božiji sud devedesete (stići),
Kakva prelijepa božanska snaga u čovjeku će se javiti.
127. Iskrnuće pisci, principe nauke zgrabiti,
Učenici će Mu biti podređeni, da bi sjedinjenje s Njim postigli.
128. Potpuno odricanje i bogobožnost biće svuda, i fetve svuda,
Na hiljade krika će sve prekriti, svuda će pravda zavladati.
129. Uvezivači knjige uvezuju, hâtibi hutbe čitaju,
Nek ih zvijezde i mjesec čuju, nek na vagu budu stavljeni lopovi!
130. Jedan drugom će (Njega) potvrđivati, sa strasnom željom himne će se
Bogu pjevati,
Nek' zikr, obred i sjedinjenje skupa sa tasavufom poteku!
131. Jer utjeha je u ovim rudnicima,
U dućanima se ponovo prodaje; Nigdje strancu mjesta nije.
132. Putevi ka Meki su otvoreni, sela i gradovi okićeni,
U tkaonicama tkači su tkali štofove i kadife.
133. Vrijeme je da se dijeli; sve što Istina pokaže, bilo je.
Ovaj narod je ispunio svijet cijeli, kopljanici su mnoge (nevjernike)
ustrijelili.
134. Sve što se ovdje kaže premalo je, nek se tugra posvuda očituje, s
njegovim naređenjem,
Veliki Rim biće pokoren, jer Mahdi vođa postaće.
135. Onaj što radi po ubjeđenju, naći će Istinu, vani će ostati onaj što samo
govori o tom,
Onaj što je spoznao spajanje, božansko blago će imati, u njemu će
pobožnog čuvati!
136. On je Istina, On je Prvi i Posljednji, u prividnim stvarima On se pojavljuje,
Viđeni je u svim stvarima i niko osim Njega nije.
137. Njegova pojavnost je veo, On je more i zemlja,
U svijetu žive slušanja i viđenja, Njegova iluminacija je u svim stvarima
ovoga svijeta.
138. Pročita li se Ajet o Prijestolju, šta može učiniti nakovanj ega?
Uzmi rječnike Istoka i Zapada i pročitaj neizostavno sve što je u njima!
139. Mnogi će biti nadmeni i udaljiće se iz Njegove blizine,
Izgorjeće u vatri daljine, pogledajte što su doživjeli zlo!
140. Abraham Mu je postao blizak, i stoga je ispunjen Istinom,
Oganj ruže i bosiljka je našao, molitvama od vatre hladnoću načinio.

141. Onaj što se od izvorišta udaljio, u vlastitoj vatri je izgorio,
Rekavši Istini: Jedna druga si, Prijatelja je napustio.
142. Isus i Mahdi će sve od sebe dati, Dedžala će ubiti,
To je vječno obećanje Istine, nasilje sa svijeta će zbrisati.
143. Silnici i licemjeri slijede Satanu,
Oni što Istinu slijede, sablje isukaće, brda i ravnice prekrće.
144. Oni što prividnim stvarima važnost pridaju, od Njegovog suda će patiti,
Al', iz blagosti svoje, On će im grijeha oprostiti.
145. Prema šeriatu, krv će se proliti, jer to je sud Kur'ana,
Stog što Istinu ne priznaju, njihova krv će poteći.
146. Toliko njih što kažu: »Moj šejhu«, ne vjeruju tome (što kažu),
Ali to nije pogrešno (reći), jer muslimani Njega priznaju.
147. (Obratiće se) Kur'anu i vjeroispovjesti, osnovnim principima i obredima,
Drugog imena neće naći, isukaće čarobnu sablju iz korica.
148. Oni što trguju naukom radi imetka i položaja, mogu li Božiji ljudi biti?
Može li škrtac pravedan biti, ovaj put, čitalac će se razuvjeriti.
149. Riječi su im mudre, srca im nezalnice, u molitvi lijeni ne mogu opstati,
Nisu ni u njoj, ni van (vjere), smatraj ih za Dedžalovo magare.
- 149a Oni što slijede svoje vlastite želje, vjetropiri su što samo svoju maštu
slijede,
I što je naročito nedopustivo, oni negiraju pravedne.
150. Sami sebe obožavaju, a drugi vjeruju da Istinu vole,
Ali pravi znalci, opasnost mogu da predvide.
- 150a Da nije tih prljavih ljudi, zar bi se Prorok toliko namučio?
Nek Istina svojom milošću odagna te vode iz ovoga svijeta.
151. Poslije se ne može govoriti o čalgiji, o igri sjenki, i strepnji,
Te tri stvari su se zanjihale, i najsitnije detalje su kazale.
152. Stigli smo do drugog jednog trena, Njegov uticaj se osjeća u svakoj duši,
Duše što Istinu vide prisutnom, raj će od svakog mjesta stvoriti.
153. Onaj što Ga sa izvjesnošću poznaje, ne može doživjeti zalazak; Istinitost
priviđenje nije.
Šal i ogrtač ne čini ljudskost, dosegni suštinu i prihvati je!
154. Tih šest strana, sedam nebesa i zemlji, stablo su i lišće istog korjena,
Sve je Jedan, odbaci drugo, jer Njegova je veličina nesaznatljiva.
- 154a Neke duše se potpuno gube u Istini, duše što sve skriveno i razotkriveno
mogu vidjeti,
Iskrene duše od svih mjesta raj će stvoriti.

155. Osvoji zemlju svog tijela, iziđi iz sebe samog i ponovo sebi dođi,
Sav nestani i opet se pojavi, izrasti; na glavu ahmediju stavi!
156. Sa zrelim budi, ispuni se sa onim koji su Njime ispunjeni,
S onim koji su ga našli, i ti Ga nađi; u srcu ta svjedočanstva ne napusti!
157. Ona se ne može ni uvećati ni umanjiti, postane li velika, sama će se
opet smanjiti,
Ako se pritisne, već pritisnuta je; jedna i jedinstvena-Istina je.
158. Jer izvor te svjetlosti se pojavio, i zemlju nevjernika razorio,
Jer vatru ljubavi je zapalio, i sve kamenje njome rastopio.
159. To svjetlo je izbilo u Sarajevu i Zadar svojom sabljom zgrabilo,
Sva Venecija mu se pokorila, zahvaljujući dobroti Tvorčevoj.
160. Pobjednička božija moć svakog trena od Muhameda stiže,
Kad pravedni isuču sablje, nek se svi (mojih riječi) sjete!
161. Nek narod otvori oči, licemjeri će propasti,
Milostiva je prema svom robu Istina, Tvorac dobra, Bog Svevišnji.
162. Ovo je islam i spasiteljstvo; diže se naglo, čudesni znak to je,
Jer On je Oprost od grijeha i Ukor, ime Milosrdnog to je!
163. Ponekad je sakriven čovjeku, ali čovjek je spreman na njegove zapovjesti,
Iznenada znak će se pojaviti, i sva mjesta obasjana postati!
164. More se uzburka kad god vjetar dune, a čovjek će krenuti,
Otvorenih očiju, uz pomoć božanske svjetlosti ove tajne će vidjeti!
165. U mističku šetnju je krenuo zahvaljujuć' blagosti Skrivenog,
Čovječe, ne smatraj ove riječi uludim, i prijekora dostojnim!
166. Uzvрати mu zahvalnošću, Kaimi, sada, jer vidio si onog što govori,
Padni ničice pred Njim sada, i znaj, sve što postoji od Njega dolazi!
167. Pozdravljaj Ga molitvama, o ti, čistog srca, ti koji si Ga Istinom nazvao,
»Da tebe nema«, Njemu rekao,
Danju i noću budi ponizan prema rodbini Muhameda!
168. (Moli) za svu djecu, prijatelje mu i četiri bliska druga, izabranika,
Za one iz nevidljivih svjetova, prijatelje kojih ima koliko listova i cvjetova.
169. I za svece svih svetaca, za kralja među njima, na Zapadu i na Istoku što je,
Iz sveg srca, za ljude od srca, k'o zrna pijeska i kapi vode što je.
170. Jer duh ovog poniznog čovjeka u svakom trenu Abdul Kadir je,
On je veliki sultan svih plemenitih, i sva mjesta istinom osvojio je.
171. Otvorio je vrata koja nemaju šest strana, onaj što Istinu ljubi,
Nema druge stvari u srcu, nek uđe u Nju kralj svih pravednih!

172. Riječi su Njegove, i srce je Njegovo, On je postojanje ovog tijela i duše,
U svakom pogledu, sud je Sultanov, jer sve što postoji, Njegovo je.
173. On je Prvi i Posljednji, On je Nevidljiv i Vidljiv,
Zikr i *zâkir* u svemu što postoji On je, i drugog osim Njega nije.
174. Srce je čudesna riznica, u njeg je Istina mnoga saznanja stavila,
Svagog časa Ona ih iznosi svijetu, da bi razna djela rasvijetlila.
175. Uz božansku blagost i darežljivost, zahvaljujući tome što savršeni postoje,
I zahvaljujući prosternaciji anđela, neprijatelja zemlje s praga otjerao je.
176. Sve dok se Zadar ne oslobodi od Žutih Evropljana, te ružne boje što
uništi mnoge, (moli se!),
Jer ona mnoge natjera da napuštaju posjede, (ti stalno moli se!).

NOTE

1. *Hôca* – »učitelj«. Misli se bez sumnje na Abdul Kadira ili na M. Muhtarija.
Ķutlu bâzâri – »sveta pijaca« ovdje označava »svetu nauku«. Od učitelja će »kupiti« znanje, kao što se kupuje nešto na pijaci.
2. Znanje koje posjeduje Abdul Kadir je iznad znanja svih ostalih učenjaka.
4. *Siyeh zülfin tarar dâ'im* – označava zaljubljeno srce (*sîne*) koje traži bez prestanka ljude koje voli, ljude poput njega.
Sîne – »grudi kao centar osjećanja i (božanskih) tajni.«
5. Ovaj bejt aludira na to da treba posjedovati osjećanja i srce da bi se došlo do Boga i da treba proći tačno određen put čije stanice (*meĳâm*) predstavljaju faze mističke ljubavi. Ta ljubav je u srcu derviša, i Bog je u srcu derviša; On nije nigdje jer je svuda, sveprisutan.
6. *Ĥaĳ ehli* – ovdje u značenju: *Ĥaĳ ehline*: »Ljudi koji vole Istinu, Boga«. *Hüner görmek dëgil kâri* – bukvalno: »njegov kvalitet nije da gleda Njegov posao (Božije djelo)«, tj. treba misliti da je Bog savršen i ne petljati se u njegovo (Božije) djelo jer »*Lâ fâ'ile illâ-Llah*: »Nema tvorca osim Boga«, Cf. *Kur'an*, II, 27.
7. Ovim bejtom želi se reći to da je uvijek bilo ljudi koji ne priznaju ni vođu (naročito ako ovaj ima vrijednost), ni Boga, ali Bog vidi sve to.
8. *Aĳyâr* – u Q: *eşrâr* (»Neka loši puknu od ljubomore«).
Odur Ĥaĳ dôstlara serdâr – u značenju: *odur Ĥaĳ dôstlarına serdâr*.
9. *Zemler – kötöleme* – »loše stvari, pogrde«.
11. *Olursun sen sana mülhâĳ* – u značenju: »bićeš svjestan sam sebe, spoznaćeš se«.

Oldun – u značenju: *olduğun zaman* – »kad postaneš«.

Gizlû – u značenju: »ono što Bog zna« (a Bog zna da ti pripadaš onima koji su ga sa izvjesnošću spoznali /*ehl-i yaķîn*/).

Aşıkâr – u značenju: »ono što drugi znaju« (a drugi znaju da si ti *ehl-i yaķîn*, onaj koji ga je spoznao izvjesnim).

12. *Dôst* – ovdje: »Bog«. Možemo shvatiti takođe u značenju *ehl-i yaķîn*.
Muhibb – »onaj koji voli dervise«.
Bî-nişân oldî – u značenju *yok oldî*.
Nişândan bî-nişân oldî – znači da je sve stvorio Bog, da sve potiče od njegovog znaka, njime obilježeno, a taj znak nije vidljiv jer je i Bog nevidljiv, Bog koji se ispoljava u vidljivim stvarima.
13. *Gonülde bul bu envâri* . . . – u značenju: »ako si sposoban da nađeš svjetlosti Istine u tvom vlastitom srcu, to će naličiti na uspeće«.
14. *Ulu devlet* – »izuzetna šansa i sreća da se susretne šejh koji je u stanju da djeluje na dervise i da ga promijeni svojim pogledom«; ovdje takođe: »izuzetne stvari i sposobnosti koje derviš nosi u sebi«.
15. *Dişarda şol ki dayandı* – u značenju: »onaj koji pridaje važnost vanjskom svijetu, profanim stvarima«.
Uyhudan olub ârî – bukvalno: »onaj koji je lišen sna, čist od sna«.
16. *Sivâ rengin yuyan cânlar* – doslovno: »duše koje su oprane od boje *sivâ*«. (*Siva* znači: isto, jednako, slično). Misli se na formulu: *Mâ sivâ-Llah* – »Sve što nije Bog«. Kad se ukine *sivâ*, iz ove sintagme, ostat će samo riječ Allah; radi se dakle ovdje o dušama za koje ne postoji ništa drugo nego Bog.
Astâr – ovdje: »unutrašnjost neke stvari«.
Ķomadi vech-i astâri – doslovno: »nisu napustili postavu, unutrašnji dio lica«, tj. oni se interesuju samo za unutrašnjost, bit stvari i gledaju ovaj svijet unutrašnjim okom.
17. *Özin fânî gören cânlar*: u značenju: »onaj ko prizna samo Boga i ko zaboravlja na svoje »ja«, onaj ko vidi i osjeća svuda samo Boga, Boga koji je jedini tvorac svijeta i u svijetu«.
Manşûr – Misli se na Mansur al-Hallâdža (umro 922.).
'Aţţâr – Misli se na Feriduddin-a Attar-a (umro 1229.).
Nice Manşûr. . . – ovaj stih bukvalno znači: »Koliko Mansur al-Hallâdža sa rečenicom »Ja sam Istina« nisu nikad ostavili dolje pjesnika 'Aţţâra i njemu slične«, tj. Ima više 'Aţţâra i Hallâdža koji su napustili sve što je ovozemaljsko i prizemno /*esfel*/ (svijet ovozemaljski koji predstavlja materiju, suprotno od *vücûd-i a'lâ* – »Bog koji je gore«), koji su napustili ovaj profani svijet i prividnosti ovoga svijeta nakon što su postali viši i superiorniji.
18. *Başîret Hâķ ile kâ'im* – u značenju: »onaj ko posjeduje *başîret*, tj. koji vidi sa razumijevanjem, koji posjeduje unutrašnje oko, ostaće sa Istinom,

- vidjeće i razumjeće Istinu«. *Başar her dem olur nâ'im* – doslovno: »oko spava u svakom času«, tj. obično oko čovjeka koji ne posjeduje unutrašnje, spiritualno oko, nije u stanju da vidi stvarnu, duboku i jedinu Istinu«. *Yâr* – može se shvatiti u značenju »Bog«.
19. *Yine perde sana sensin* – u značenju: »ti sebe ne vidiš, ne možeš da se vidiš i ne gledaj se bez njega«. *Ansîz görme o kârî* – u značenju: »ne posmatraj ni jedno djelo, ni jednu stvar bez Njega, tj. sve dolazi od Njega.«
20. *Içerü gel* – »uđi unutra, u dubinu stvari, dosegni dubine stvari; uđi u svijet mikrokozme«. *Seyir kıl vech-i Settârî* – »ugledaj, vidi Boga!« (jer tako ćeš ga naći u sebi samom).
21. *İki 'âlem ten u cândur* – u značenju dva različita svijeta: vidljivi i nevidljivi svijet, vanjski i unutrašnji, svijet privida, prividnih stvari i duhovni svijet. Može se shvatiti također u značenju *ikinci 'âlem (öteki 'âlem)*: svijet izvan pet čula, suprotno: *birinci 'âlem*: vidljiv svijet. Duša dolazi od Boga i vraća se Bogu, tijelo potiče od četiri elementa; duša pripada božanskom domenu, *melakut*, tijelo materiji, prolaznom svijetu *nasut*. *Cânân* – »Voljeni«, »Bog«. *Gider vechinden ekfârî* – može se shvatiti kao: »ovaj svijet će izgubiti veo, ovaj svijet ne nosi veo, on je vidljiv, dok je Bog nevidljiv«, ili pak u značenju: »za derviša veo će spasti sa lica Boga i on će ga ugledati, osjetiti, naći u sebi«.
22. *Tolu yer gök* – u značenju: *bütün yer ve gök* (»sva zemlja i nebo«). *Kamu dil sana yalvarî* – »sav svijet, svi ljudi ti se obraćaju jer si ti našao Boga u sebi«.
23. *Ser-cümlede* – u značenju: *her şeyde*: »u svemu«, tj. »Bog je sveprisutan«. *Ortağ olmaz* – »jedan drugi ne može postojati, On je jedini i niko mu nije ravan«. *Tohum vermişdur ezhârî* – »sve je stvoreno od samo jednog zrna, jedno zrno bačeno (znanja npr.) može učiniti da sva mjesta procvjetaju (i znanje će svud procvasti)«.
24. *Bu teşvîşe olub. . .* – u značenju: »ići ćeš u Kabu, naći ćeš Boga, ako vjeruješ u nered među stvarima, razuvjerićeš se«. Radi se o aluziji na događaj iz Kur'ana (Cf. Kur'an, II, 119.).
25. *Bir* – ovdje u značenju: »jedini, izabrani, izuzetni«. *Hağ ile Hağ olanlardur* – u značenju: »ne priznaju ništa osim Boga. *Yucelerde. . .* – u značenju: »ljudi koji su postali značajne i visoke ličnosti, ljudi od vrijednosti koji se porede sa »tatarskim mošusom«, koji su visoko kao i »tatarski mošus«.

26. *Ṭoḳuz aṭbâk-î a'lâya* – ovdje se misli na devet sfera, računajući i sedam planeta koje kruže oko Zemlje, Zemlju i sferu koja okružuje sve sfere (*felek-ul-aṭlas*).
27. *Bu şûretle bürinür Haḳ* – »Istina je pokrivena prividnim stvarima, Ona se manifestuje u prividnostima, Istina je skrivena za čovjeka«.
Kamu şekden arınur Haḳ – doslovno: »Istina je očišćena od sumnje«.
28. *Silenler kendülük. . .* – u značenju: »oni koji odbace svoju vlastitu ličnost i koji misle samo na Boga, vidjeće suštinu, uz pomoć Boga, vidjeće, naći će suštinu i Boga, vidjeće suštinu božansku.«
29. *Şehâdet gâ'ibe olmaz* – u značenju: »svjedočenje se ne može odnositi na onog koji je odsutan, koji nema srca (*gâ'ib* je suprotno od *hâzîr*: onaj koji ima srca i koji može imati intuiciju), »onaj koji nije u tarikatu, ne može svjedočiti«.
Mihakke ur – »udari u kamen kušnje«, tj. ispitaj da li je to (ova ljubav) nešto dragocjeno poput zlata, da li možeš doseći Boga«.
30. *Birlik* -- u značenju *tevhîd* (jedinstvo).
Buġınmaz bunda tekrâri – »ne može se naći u tome (ovom svijetu) nešto slično«.
31. *Kimde konar sevdâ. . .* – u značenju: »onaj u koga je ljubav ušla ne vidi nikog osim Boga«.
32. Ovaj stih aludira na sultana iz Belha (Edhem, Ibrahim b. Edhem, umro u Siriji 161/777–8) koji je napustio sultanat i postao sufija.
Eder yoklula bâzârî – »(ova ljubav) trguje bez predmeta« tj. »sve je uništila«.
34. *Anda* – u značenju: *orada*: – u paklu.
35. *Gider çün lâ ḳalur illâ* -- misli se na formulu: *Lâ ilâhe illâ-Llah*. Kad se ukine *lâ*, ostaje *illâ-Llah*: »samo Bog«. Aluzija na to da je Bog jedini i jedinstven.
Niçe Leylâ olur Mevlâ – aluzija na legendarne ličnosti koje su prešle u orijentalnu literaturu, Međnuna i Lejlu. U ovom stihu je Lejla simbol Međnuove ljubavi, božanske ljubavi, tj. Boga (Mevlâ). Aluzija takođe na trenutak kada *aşîk* (zaljubljenik u Boga) vidi Boga.
Dil-i Mecnûna bu ola – u značenju: »ako u srcu Međnunovom postoji ta ljubav (za Boga) on neće više vidjeti nikog drugog nego Boga«.
- 35a Ovim stihovima se aludira na to da Bog ne obraća pažnju na to što čovjek čini, nego na ono što misli, šta sumnja i u šta vjeruje. Jedan istinski sufija treba da posjeduje »lijepo misli« (*husn-i zann*), jer čitav svijet je dobar, jer čitav svijet je On (*Vahdet-i vücûd* – Jedinstvo bića).
36. *Ḳulından ister Ol yoklık* – u značenju: »Bog od svog roba (čovjeka) traži samo to da vjeruju u Njega, tj. da napusti prolazne stvari, ovozemaljske, koje pripadaju ovom prolaznom svijetu«.
Anundur cümle bu varlık – u značenju »Bog je tvorac svega«.

- Fenâ bulmak* – »postići *fenâ*, tj. »nestati u Bogu«.
. . . bu varlıkdan édindi mülk ebed varı – »od ovog postojanja, univrzuma, načinio je za sebe imetak«, tj. »našao je vječno bogatstvo i vječno postojanje – Boga«.
37. *Bunda* – »u ovom«, tj. »za ljubav Božju«.
38. *Cur'a* – u značenju: »ljubav i znanje«.
Daği bir dürlü... – u značenju: »napredovao je čineći *zıkr*; njegov napredak je u tome što neprestano zahvaljuje Bogu«.
39. *Mim* – slovo arapskog alfabeta čija je numerička vrijednost 40.; u đafru on označava »ideju u širem smislu, božanski status, božansko ime (*ism, mağam mülk, mağall*) očitovano duhovnom operacijom« (CF. Massignon: *Essai sur les origines du lexique de la mystique musulmane*, Paris, 1968, str. 100.).
Bütün olur... – u značenju: »ako voliš Boga, na ispravnom si putu i spoznaćeš čitav svijet«.
40. *Andan* – u značenju: *o zaman* – »tada«.
41. *Zehi eltâf-i. . .* – može se shvatiti kao: »beskrajna dobrota je izuzetna, postigao si *devlet* (izuzetnu sreću), probudi se;« »postigao si toliko milosti, budi budan i spreman za *devlet*.«
Sürer yüz payuna. . . – doslovno; »prinose svoje lice tvojim stopalima« tj. »bacaju se ničice pred tebe«.
Nağar kıl nağş-ı mi' mârî – u značenju: »gledaj sve to što je Bog stvorio«.
42. *Tali'ün dardur* – »tvoje šanse su slabe«; ovdje u značenju: »nisi izabranik«.
Egerçi nefse pek 'ârdur – »iako je sramno za dušu«, tj. duša neće biti zadovoljna time (tom viješću).
Getürme kalbe iksârî – prevod ovih stihova je dosta slobodan, možemo ih shvatiti kao: »ne lomi svoje srce«. Riječ *iksar* ne postoji u rječnicima; postoji samo *ikşar* i *iğşar*.
43. *Kayırmışdur. . .* – u značenju: »Svevišnji misli na sve, On je zaštitnik ljudi.«
44. *Cihânda ola mı derdün. . .* – doslovno: »ako u svijetu postoji neko ko može doseći njegove dubine, govorio si ti«, tj. »treba doseći njegovu dubinu«.
Nasib oldı – »sudbina je tako htjela«.
45. *Gönül divâne meşrebdür* – »srce je ludo, lude prirode«.
Çapınca tarz-ı hüinkârî – u značenju: »snaga i vjera čovjekova treba da budu jednake sultanovim«.
46. *Edersen harğ estârî* – »ako pocijepaš veo (između dva svijeta: materijalnog i duhovnog)«.
47. Riječi »zemlja i nebo« mogu biti shvaćeni u značenju »Bog«.

48. Ovim stihovima autor aludira na to da će uvijek postojati ljudi koji su nevjernici ili politeisti.
49. *Dil-i merd* – »čovjek koji ima srce, stvaran čovjek, pravi čovjek, savršen čovjek«.
Katî devlet. . . – doslovno: »(ovaj čovjek / *dil-i merd*) mora imati stvarnu sreću, izuzetnu sreću (*devlet*) (u glavi-*serde*) da bi se spasio od tih profanih stvari.«
50. *Bulardan kurtaran cânî* – u značenju: »ko spasi dušu od tih profanih stvari, od mnogoboštva i nevjerništva.«
Mülk – u značenju: »blago, bogatstvo; sve«.
51. *Feyz-i akdes* – »blještava emanacija (Božija)«.
Kodî rehnin alub varî – doslovno: »ostavio je zalog i uzeo vasionu«, tj. odrekao se svih profanih stvari i predajući se Bogu (ostavivši zalog ljubavi) dosegao je vasionu, sva vasiona je postala njegova.
52. *Yetmiş bin hicâb* – »sedamdeset hiljada velova«, aluzija vjerovatno na sedam planeta koje kruže oko zemlje i svaka od njih vlada hiljadu godina.
53. *Husn-i zann* – »lijepa misli«, »ispravan čovjek, čovjek koji pravo misli«. Takav čovjek doprijeće do svog vlastitog srca, osjetiće svoje srce.
Bârî – u značenju: »barem«.
55. Ovaj stih znači da pravi sufija, onaj ko je spoznao Boga u sebi, odbacuje sve što je prolazno i profano; ljubav prema Bogu je ravna strasnoj žudnji.
56. Izraz »riznice vasion« simbol je svepostojjećeg bogatstva, prije svega duhovnog.
57. *Terk-i terk* – doslovno: »napuštanje napuštanja«, tj. potpuno napuštanje.
58. *Mîm* – Cf. Kaside 39.
Sîn – slovo arapskog alfabeta koje ima numeričku vrijednost 60. U đafriu »vječna slava Božija (*sanâ*), manifestacija Božijih imena« (Cf. Massignon op. cit., str. 100).
Mehdî – »spasilac; onaj koji je vođen pravim putem, kog Bog vodi ispravnim putem«.
59. *Lažâ* – »vatra pakla«. Ova riječ pominje se samo na jednom mjestu u Kur'anu, LXX, 15.
Degme – u značenju *herkes, her şey* (svako, sve).
60. *Olaşın ozge*. . . – u značenju: »ako otkriješ taj datum, postaćeš jedan drugačiji vladalac, postaćeš znalac«.
61. *Habîbu-Llah* – »Voljen od Boga, Muhamed«.
Ovim stihovima se pravi aluzija na nered koji vlada u zemlji; treba se probuditi i boriti protiv neprijatelja, Evropljana.

62. *Hidâyet* – »vođenje nekog ispravnim putem, duhovnim putem«.
'Inâyet – »briga, napor, naklonost, dobrotu, milost, pomoć Božija«.
63. *Ebkâr* – »djevice; stvari netaknute; stvari dragocjene i vrijedne«.
Sanâ'at göstere. . . – u značenju: »učitelj će pokazati lijepe stvari, izuzetne stvari«.
64. *A'râf* – naziv za VII suru Kur'ana; »zid između neba i zemlje«; ovdje u značenju: *binâ, dîvar*: »zid, zgrada«.
 Izrazi *ni'met i isrâf* imaju značenje »dobra djela, milostinja«.
65. *Girit* – Krit. Misli se na kandijski rat (1645–1669.) i na 1080/1669-70. godinu kada je rat bio završen.
Mehtâb-i akmârî – »svjetlost mjesečine«, ovdje u značenju »blještave, predivne stvari«.
66. *Çehâri şeş yeniserdür* – »Šest će pobijediti četiri«; Značenje ovih brojeva nije nam poznato; ovaj stih ima veze sa đafrom.
Kafâdar – »istomišljenik, sljedbenik, prijatelj«. U rukopisu Q umjesto *yekser* (»svaki«) stoji *keyser*, aluzija, možda, na austrijskog imperatora. U tom slučaju stih bi u prevodu glasio: »Krv će poteći iz očiju Habzburškog imperatora«.
Bu eskârî – »očitosti«; tj. pobjeda.
67. *'Adâlet eyleyen altmış* – »ono što pravdu čini je šezdeset«. Stih ima veze sa đafrom.
Ehl-i keyfi esnetmiş – može se dvojako shvatiti: 1. »pijane je učinio suptilnim«; 2. »natjerao je pijane da zijevaju«. Ovo drugo značenje, iako bukvalno, jer *esnetmek* znači zijevati, ne bi se moglo prihvatiti. (*Ehl-i keyf* – »čovjek pijan od ljubavi prema Bogu, prijatelj pijanstva; čovjek koji vodi računa o kvalitetima stvari, znalac«. Prema tradiciji čisti će se, poslije smrti, pojaviti obučeni u zelenu kadifu. Zeleno je sveta boja, boja raja.
68. *Etvâr* – ova riječ kod Kaimi Babe znači uvijek »mjesto«, umjesto *etraf*.
70. *Açıla her taraf meydân* – »sva mjesta i trгови će se otvoriti«, u značenju: »neće više biti prepreka za pobjedu«.
71. *Kenz* – »blago«; I sura Kur'ana, *Fatiha*.
Açılmış buna kenzü-Llah – »božanska riznica se otvorila«, tj. »Bog je pomogao pobjedu«.
Nazar – »pogled«, ovdje; »naklonost neke velike ličnosti«.
72. *Ilki* – u značenju *ilkin*: »od samog početka«.
Mülk – »božanski domen, bogatstvo«; ovdje »moć«.
Efreng – Evropljani. Misli se na Venecijance i Habzburgovce.
73. Ovaj stih je dosta nerazumljiv zbog sintagme *aynî paşa*. *Aynî* moglo bi biti vlastito ime, iako nema nikakvog poznatog vezira pod tim imenom.

U nekim rukopisima čitamo *'ayn-ba-ša* što bi eventualno moglo predstavljati inicijale nekog vezira. Možda se radi o Alipaši koji je ratovao sa Zrinskim 1663. Mi smo stih preveli kao da se radi o izrazu *'ayni-* isti. Možda se u tom slučaju misli na izvjesnog Mehmed-pašu koji se često pominje u bilješkama prepisivača uz rukopise koji se odnose možda na Mufetiš Mehmed-pašu, bosanskog vezira od 1667–1670., o kom govori Bašagić u *Kratka uputa u prošlost Bosne i Hercegovine*, Sarajevo, 1900.

74. *Tuhfe* – u značenju: *tuhaf*: »čudan«.
Zirin Oglu – Zrinski, hrvatska feudalna vlastela.
 Kaimi u ovim stihovima misli po svoj prilici na Petra Zrinskog.
Alaman dađi – »Planine Alaman«, njemačke planine, Alpe.
75. *Ṭoludur 'āleme adī* – »Svijet je pun njegovog imena«, misli se na sultana (možda Mehmeda IV, 1648–1687) koji je svuda prisutan.
'Adūdan alīsar dadī – doslovno: »od neprijatelja će uzeti pravdu«, tj. sultan će svuda vladati pravedno nakon što protjera Evropljane iz ovih krajeva.
76. *Mu'tād* – u značenju: »moć, snaga«. Preveli smo tu riječ kao »izvjesnost« jer je izvjesno da je Bog jedini vođa i običan čovjek ne može ništa protiv Njegove moći.
Gerek açmak bu düşvâri – doslovno: »treba razriješiti te probleme, teškoće«.
77. U ovim stihovima Kaimi pravi aluziju vjerovatno na 1657. godinu kad je Kotor bio osvojen od strane Turaka. Autor se nada da će Kotorski zaliv postati definitivno turski.
Reng – u značenju: »čudenje, loš znak«.
Dubrovnik-u bed reng – vjerovatno srpskohrvatski dativ »Dubrovniku loš znak«. Nije poznat ni jedan toponim pod nazivom Bedrenk.
Gospa gospari – srpskohrvatske lekseme u tekstu, iz dubrovačkog narječja.
78. *Bi-pâri* – sintagma nerazumljiva. Možda se radi o persijskoj riječi *bi* i srpskohrvatskoj *par* (u značenju sličan, ravan). Zato smo preveli ovaj stih: »U Hercegovini joj nema ravna; Hercegovina joj na njoj zavidi« jer takvih kanjona nema sličnih u Hercegovini. U rukopisu TK stoji *bi-yâri* – »bez kanjona«.
79. Za Kaimi Babu *kaštel* predstavlja »utvrdu«. On pominje devet kaštela i još jedan uključujući tu po svoj prilici gradove Klis, Trogir i Split.
81. Misli se na zidine koje su opasivale Šibenik.
83. Kaimi misli ovdje vjerovatno na Kliški i Hercegovački sandžak u kome je bilo mnogo džamija.
85. *Aṭmâr* – »prnje«; ovdje vjerovatno »stari običaji«, tj. predavanje nekih oblasti bez borbe Venecijancima.

86. *Skadar* – pripada Turcima od 1479. Postojao je također i Skadarski sandžak.
87. U nekim rukopisima umjesto *Velebit* stoji *Veli Bik* (Cf. rukopis TK). Ovdje se bez sumnje radi o planini u Dalmaciji, Velebitu.
Kâf – naziv L. sure iz Kur'ana; smatra se također da je to jedno od Božijih imena; mitološka planina na kojoj boravi mitološka ptica Anka: planina koja okružuje čitav svijet i koja predstavlja kraj svijeta.
92. *Meştriya* – Mestre, grad u sjevernoj Italiji, preko puta Venecije.
93. *Alaman tağlari* – »Njemačke planine«, Alpe.
Göl – »jezero«, vjerovatno se misli na Triglavsko jezero na Alpama.
Enhâr – misli se na venecijanske kanale.
95. *Ötesinde* – »tamo, s one strane«, misli se »preko Venecije i Austrije«.
Görenler boyle okurlar – »tako čitaju oni što znaju vidjeti«, misli se na poznavaoce đafra, ili na one koji čitaju ovu poemu.
Hazîne – »blago«, »skupocjena platna: svila i čipka«.
Süleyman – misli se na Sulejmana Veličanstvenog (1520–1566) ili na Sulejmana II (1687–1691).
96. *Démeñuz kim buzulmışdur* – »Ne recite da su prekinute«, misli se na granice, misli se također na to da turski naponi neće biti uzaludni.
97. *Eren* – »onaj koji je postigao jedinstvo s Bogom«, ovdje: »pravi, ispravni i požrtvovani muslimani koji se bore za Osmansko Carstvo«.
Pür silâh – u značenju: *bütûn silâh ile* – »naoružani od glave do pete«.
98. *'İbâret* – *'ibâre* – »sentencije, interpretacija (snova)«; ovdje: »interpretacija događaja na osnovu đafra«.
'Imâret – ovdje: »zemlja, kraj, predio«.
99. *Görünmişdür Resûlü-Llahun ikrâri* – »viđeno je Muhamedova potvrda, tvrdnja, izvjesnost, svjedočenje; dokazano je i objelodanjeno Muhamedovo tvrđenje«, tj. »islam će pobijediti.«
100. *Ġâ'ibden cân vérmek* – »umrijeti«.
Erkân – »velike, značajne ličnosti«.
Âyîn – »ritual, ceremonija«; kod kadirija to je *devrân*; kod mevlevija: *semâ*.
Erkân u âyîn – ovdje u značenju: »islamska tradicija i sufijska tradicija.«
101. *Gül ü reyhân saçan geldi* – doslovno: »došao je onaj koji je prosuo ruže i bosiljke«, tj.: došao je onaj koji je donio proljeće, tj. pobjedu (ruža predstavlja ljepotu voljenog, proroka npr.; bosioak je simbol svakog drugog cvijeta).
Značenje riječi *hudûd* u ovom stihu je nejasno.
102. Ovaj stih u uskoj je vezi sa đafrom.

103. *Ümmet* – »narod«, tj. muslimani (»sve će biti muslimani, u čitavoj zemlji biće samo muslimani«.)
Toz ile şidi küffârî – »prašinom je slomio neprijatelja«, aluzija na događaj na Bedru (624.) kad je Muhamed bacio prašinu u lice neprijatelja (Cf. Kur'an, VII, 47–49).
104. U rukopisu koji se čuva u Orijentalnoj zbirci Jugoslovenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu, br. 922. stoji prepisivačeva zabilješka na osnovu koje saznajemo da se Mola Muhtari obratio jednog dana (1076/1665–6. godine) Kaimiji i pitao ga šta misli o događajima vezanim za kandijski rat, a Kaimi mu je odgovorio ovom kasidom.
105. *Gül dermek* – »ubradi ruže«, ovdje u značenju: »naučiti važne stvari«.
Habîb – »Dragi«; ovdje se misli možda na Muhtarija.
Saraya gelmedin gördük – može se shvatiti dvojako: »vidjeli smo (Muhtarija), a da nije došao u Sarajevo«; »vidjeli smo ga a da nismo došli u Sarajevo«. Nije sasvim izvjesno da se ovi stihovi odnose na Muhtarija, iako je on bez sumnje inspirisao Kaimi Babu da napiše ovu kasidu. Isto tako, ova kasida nije vjerovatno cijela nastala u ovom obliku one noći kad je Muhtari pitao za Kaimijino mišljenje o pomenutim događajima. Može se pretpostaviti također da je kasida nastajala duže vremena i da je čak dio te kaside i *Varidata* napisan ne u Sarajevu, nego u Zvorniku gdje je Kaimija boravio pred kraj svog života.
106. I ovdje se misli na Muhtarija, izuzetnih kvaliteta (*mezahir*) koji je bio inspiracija, ovozemaljska (*esfelden*), da Kaimi kaže ove stihove. Ako bi se ova riječ čitala kao *muzahir* onda bi stih glasio: »Muhtari je pomogao Kaimiji da kaže ove stihove«.
107. *Ecnâs* – »svaka vrsta ljudi, svakojaki ljudi; ljudi«.
108. *Bulanlar yol bu eflâke* – »oni što su našli put ka nebu«, tj. oni što su postali ispravni vjernici, muslimani.
Mâ 'arefnâke – aluzija na hadis »Nismo te spoznali kao što je trebalo da te spoznamo«. (Cf. Gölpinarli; *Şeyh Galib*, Istanbul, str. 305.)
Zalemnâ – aluzija na formulu iz Kur'ana: »Zlo smo nanijali«, Cf. Kur'an, VII, 22: XI, 103, XVI, 119.
Adem-i hâke – u značenju: 1. »čovjek stvoren od zemlje; ljudi ponizni i ovozemaljski«; 2. »Adam stvoren od zemlje.«
109. *Yüri derse yürüdi* – »Ako kaže: idi! Ići će i išao je«. Ovdje perfekat na *di* pokriva i prošlost i budućnost; isto tako se kondicional za sadašnjost može shvatiti i kao kondicional za sferu prošlosti.
111. *Dile geldi* – »došlo je na jezik«, tj. »riječ je nastala«, »Kaimi je izrekao ove riječi«. U rukopisu TK stoji *yola geldi* – »stao je na pravi put«.
Vâridât – »Inspiracije«, »božanske inspiracije«. Naziv ovog djela.

113. *Beden zeyni ħarâblikdur* – »Nakit tijela, ukras tijela je ruševina«; sufijska ideja da su čovjek i njegovo tijelo prolazni i efemerni.
Bu sûretler turablikdur – »ovaj privid postaće prašina«, tj. ovaj svijet koji nije ništa drugo nego odraz božanskog i samo privid i prolaznost postaće prašina.
Ġurablik – »vrana«, »plijen vrane, gavrana«, ovdje u značenju »ružan, gadan«. Ovaj prolazni svijet, ružan i otrovan, dovodi se u vezu sa zmijskim otrovom.
114. *Ķadr* – »proviđenje, sudbina, predodređenost; 26. noć ramazana, noć moći«; kod Kaimije ponekad u značenju »moć«.
115. *Merd* – »junak«.
Aṭmâr – Cf. Kasidu (85.) Moguće je također da Kaimi ovdje pravi arapsku množinu od turske riječi »damar« – *Gitti aṭmâri* – »izgubio je nerve«, poludio je od straha«.
116. *Pür-ceng* – »stvarna vojska, moćna vojska«; ovdje također i: »junaci«.
Yedi kal'e – »sedam utvrda, sedam utvrđenih gradova koje Turci osvajaju za vrijeme tih borbi«.
117. Neki gradovi morali su Turcima plaćati harač, kao npr. Poljice za vrijeme kandijskog rata.
Ekmel – »Savršeni«, »sultan«. Možda se misli na Mehmeda IV čiji veliki vezir Ahmed Köprülü uspješno završava rat za otok Krit.
119. *Tola islam kamu yillar* – sve godine biće ispunjene islamom«, tj. »islam će vladati u svim zemljama«.
Ne denlü ola yalvarı – »Ma koliko (jezici) preklinjali«, tj. »ma koliko da se čovjek trudio da to izrazi riječima, neće moći uspjeti«.
121. *Imâna gele yekser* – »svako će doći do vjere«, tj. svako će vjernik postati, musliman postati.
Çasar – kayser – »Habzburški imperator«.
Olur rûşen cihân varı – »čitav svijet će biti obasjan«, tj. »sve će svjetlucati od sreće jer će neprijatelj biti protjeran iz zemlje«.
122. *Ġazâ* – »rat za islamsku vjeru«.
Oynar baş – »glave se njišu«, tj. »glave će biti posječene, ljudi će biti ubijeni«.
123. *Gel* – ovdje u značenju: »molim te!«
Ansuz görme bu kârı – »Ne gledaj bez Istine te događaje«, jer sve dolazi od Istine, Boga. Aluzija na *Vahdet-i vücûd* (»Jedinstvo Bića«).
Kâr – »posao«, ovdje u značenju »događaji«.
124. *Çü ġayrı yoķ arada kes* – »Jer drugog poslije Njega nema«, tj. »Bog je jedini, On je jedini tvorac (*Lâ fâ'ile illa-Llah*)«.
Ola mevcûd ile bu ses – »Ovaj glas postoji sa svim što postoji«, odnosi se na *Vahdet-i vücûd*.
Örti – »pokriřać, prekrivač«, ovdje: »vanjske stvari, egzoterizam«.

- Pes* – U smislu: »ezoteričan«.
- Bazâr* – »pijace«, ovdje se svijet, ovaj svijet upoređuje sa pijacama, mjestom gdje se trguje.
126. *Seksende* – misli se na godinu 1080/1669–70.
Toksanda – misli se na godinu 1090/1679–80, kraj kandijskog rata.
127. *Mušannîf* – ovdje: »pisci«.
Talebkâr – u značenju: »učenik«.
128. *Efvâr* – u značenju *eṭraf* – »Mjesta, sva mjesta, svuda«.
129. *Ṭuta mîzâna 'ayyâr* – »nek lopovi budu stavljeni na vagu«, tj. »neka im bude suđeno.«
130. *Şevk* – »strasna želja prema Bogu«.
Temcid – himna Bogu, molitva koju recituje mujezin sa munare.
Zikir – *zikr* – »ponavljanje Božijih imena naglas, izgovaranje Božijih atributa, sjećanje na Boga«; ritual derviša u tekiji.
Evrâd – plural od *virde*: »molitva, ponavljanje Božijih imena«.
Tevhîd – »jedinstvo, jedinstvo s Bogom, objava jedinstva s Bogom«.
131. *Kân* – »rudnik«, u značenju »bogatstvo«.
Meclisde mekânlarıda . . . – u značenju: »neće biti protivnika nigdje, nigdje stranaca; svi će biti muslimani« (*meclis* – ovdje: »mjesto gdje ima ljudi«).
132. *Binâ* – ovdje u značenju: »manufakturna radionica«.
133. *Bu ümmet* – »ovaj narod«, tj. »muslimani«.
134. *Uş* – »ovdje«, tj. »u ovim stihovima«.
Yürisün emr ile tuğra – »nek monogram sultana (*tugra*) ide sa zapovješću« tj. »neka tugra bude efikasna.«
Rûm-i Kübra – ova sintagma je nejasna. Možda se radi o Rimu, ili pak o zemljama koje su ranije pripadale Bizantiji (Dalmacija); eventualno: »čitav Balkan«.
Mehdi – ovdje u značenju »muslimani, vojskovođe«.
135. *Hâl ehli* – »onaj koji je zaljubljen u Boga«; »onaj što čini ono što kaže«.
Kâl ehli – »onaj što vodi računa o onom što je rečeno«; »onaj što samo govori«; ovdje također u značenju: »teoretičari sufizma«.
Vişâl ehli – »onaj koji je doživio sjedinjenje s Bogom, koji je dosegao Boga«.
Mûlk – ovdje: »božansko blago, vječno blago«.
136. *Kesâfet* – ovdje: »vanjske stvari, prividnosti«.
Tekrâr – u značenju: »Neki drugi«.

137. *Vücûdda sem' ü ebşârî* – »Postoje slušanje i viđenje«, tj. »Bog se spoznaje slušanjem i gledanjem«, ili: »Bog je tāj koji sve čuje (*semi'*) i sve vidi (*başîr*).«
138. *Ayet-ül -Kürsî* – »Ajet o Prijestolju«; misli se na Božije prijestolje na nebu, najviši sprat neba koji nosi Božije prijestolje (Cf. Kur'an, II, 256).
Örs – »nakovanj«, ovdje u značenju: »snaga i volja čovjeka« (»šta može čovjek svojom voljom protiv volje Božije i Njegove moći?«)
Lugât – u značenju: »sve, sve što je unutra« (u rječnicima).
139. *Ehl-i azrârî* – »onaj koji čini zlo«, ovdje se misli na nadmene i neskromne ljude.
140. *Ĥalîlu-Llah* – Abraham.
Gül ü reyhân odî buldî – »našao je oganj ruže i bosiljka«; misli se sa legendarnog kralja Nemroda koji je prema arapskim i persijskim legendama osnovao babilonsko carstvo i koji je bacio Abrahama u vatru. Kad se vatra ugasila, na tom mjestu je izniklo cvijeće, ruže i bosiljak. (Cf. Kur'an, XXI, 57–70).
141. *Aşîl* – »suština, izvor stvari«, ovdje »Bog«.
Hakka gayrî deyüb bakdî: »onaj koji je vidio Boga kao nekog drugog i rekao mu da je neko drugi«, tj. »onaj koji ne vjeruje u Jednog i Jedinog Boga«.
Aşl-i didârî – »izvorno lice, prijatelj, Bog«. U rukopisu TK stoji *aşl-i dildârî* – »izvorni ljubavnik, Bog«.
142. *Deccâl* – Dedžal, Antihrist, jedan od deset znakova Sudnjeg dana. On će doći i nastojati da uspostavi lažnu religiju. Pojavit će se nešto prije kraja svijeta, ali neće uspjeti da uđe u Medinu jer će se u tom času pojaviti Mahdi. I Isus će sići s neba i skupa s Mahdijem ubiti Antihrista. Na svijetu više neće biti nepravde i tiranije (Cf. Golpinarli: *Yunus*, Istanbul, str. 459.).
143. *'Azâzîl* – ime za Satanu (Iblisa).
144. *Zâhîr 'ilmi* – »nauka o svemu što pripada ovom svijetu, prolaznom i efemernom«, za razliku od *baţîn* – »ezoterički«.
Suçî 'ahv êde – može se shvatiti i kao: »nek im Bog oprostí grijehé jer On je blag, iako su to ljudi koji vole privid stvari, ovaj svijet«.
145. *Kur'ân hûkmidür* – »to je sud Kur'âna«, misli se na *cihad*, »sveti rat«.
146. *Ad* – »ime«, misli se na Božije ime ili na Sultana.
147. *Zülüfkâr -zûl-fikâr* – »misteriozna sablja za koju se vjeruje da je s neba sišla Muhamedu, a on je predao Aliju«. Aluzija na to da će islam vladati svuda jer će čarobna sablja istrijebiti nevjernike.
148. *Zeban 'arîf gönül câhil* – doslovno: »jezik je mudar, srce je neznalica«, tj. riječi ljudi (koji prodaju nauku i znanje) su mudre, ali njihovo srce, koje po Gazaliju (umro 1111.) predstavlja »središte nauke«, je

neznalica (Cf. Anawati – Gardet: *Mystique musulmane*, Paris, 1976, str. 273). Oni nisu ni izvan (*hâric*) nauke, ni u (*dâhil*) njoj.
Deccâl – Cf. Kaside 142.

149. *Hevâ* – »najniži stepen strasti« (*Hevâ-i nefis* u značenju: »on; čovjekove želje«.).
150. U drugom stihu Kaimi misli na one koji dobro poznaju islamsku znanost i đafir.
- 150a *Cârî* – »vodeni tok; vode«, ovdje »prljavi ljudi«, »gadni ljudi«.
151. *Ötesi* – ovdje u značenju: *sonrası*, »kasnije, poslije, zatim, onda.«
Çalgû – čalgija; muzički instrument, ovdje u značenju: »zabava«.
Üç şalgû – »tri stvari koje se njišu«; misli se na zabavu, igru sjenki (pozorište Karadžoz) i strepnju (zabrinutost). Kaŕmi aludira na to da se ne treba zabavljati jer je rat.
153. *Yaķin ehli* – »onaj koji spozna Boga s izvjesnošću«.
Haķikat – »istinitost«, Bog, Boŕija suština, realnost.
Lûbb – »suština, srce, duh«.
154. *Şeş cânib* – »šest strana: naprijed, nazad, gore, dolje, desno i lijevo«.
Yedi gök – *yedi felek* – »sedam nebesa, sedam sfera koje kruŕe oko zemlje«. (*Yedi gök yer* – misli se vjerovatno na sedam sfera i zemlju).
- 154a *Tevekkül* – »potpuna, i bez ostatka predanost Bogu«.
Haķî zâhir gören cânlar – »duše koje su u stanju da spoznaju Boga u svim stvarima«.
155. *Ekvâr* – ovdje simbol znalca (ahmedija, turban oko hodŕine kape).
156. *Olmîş* – u značenju: *olgun* – »zreo, (vjernik, derviš)«
Tolanla tol ki tõlmîşdur – »ispuni se skupa s onim koji su Njime ispunjeni« tj. »budi s onima koji su Ga osjeťili u sebi«.
Iķrâr – tvrdnje, svjedoćanstva o postojanju Jedinog Boga, a Njega derviš moŕe naći samo u srcu.
157. Aluzija na *Vahdet-i vücûd* (»Jedinstvo Bića«), na Boga koji je svuda jedinstven i Jedan. Čovjek ne moŕe ništa svojom voljom, u ćitavom svijetu i univerzumu vlada red, harmonija, ništa se ne moŕe ni dodati ni oduzeti.
158. *Ârî* – u značenju *haķikaten*: »uistinu« (Nismo ovu rijeć preveli.)
159. *Saray-i Bosna* – turski naziv za Sarajevo. (Svjetlo koje je izbilo u Sarajevu bilo je pjesnikova inspiracija, a M. Muhtari je podstakao Kaimi Babu da napiše ove stihove).
160. *Ķo olsun*. . . – »Neka bude onako kako Kaimi kaŕe; nek se svi sjete Kaimijinih rijeći«, *ķo* ovdje u značenju *hayďi* – »hajde,neka bude.«

161. *Hannân* – ime Boga Dobročinitelja.
162. *Ġaffâr* – ime Boga Milostivog.
163. *Etvâr* – u značenju *etraf* – »mjesta«.
164. *Bahîr* – »more«; ovdje simbol Boga (»čovjek čini ono što Bog hoće«). Po sufizmu Bog i božanska znanost su kao more (*deryâ*).
165. *Seyr ü refâtâr* – »mistička šetnja, napredovanje u mističkim spoznajama«. *Settâr* – ime Boga koji prašta, Bog koji nema ni početka ni kraja.
166. *Zât* – »Bog«, »Suština«.
167. *Pâk* – »čist«; misli se na onog ko ima čisto srce.
Levlâk – aluzija na hadis: »Da tebe nije bilo, ne bih stvorio nebesa, raj, pakao ni ovaj svijet«. Te riječi Bog je rekao Muhamedu. (Cf. Golpînarlî: *Yunus*, str. 416, 422.).
Ez-ĥâk – u značenju: »ponizan«.
Ehl-i beyt – »Muhamedova familija: Muhamed, Fatima, Ali, Husein i Hasan«.
168. Ovaj bejt se nadovezuje na prethodni.
Ġehâr-i yâr – »četiri Muhamedova sljedbenika: Abu Bekr, Omar, Osman i Ali.«
Ricâlû-l-ġayb – »sveti koji poznaju skrivene stvari i koji ih mogu učiniti vidljivim kad to zažele«.
169. *Kuṭb* – »Pol, svetac koji u svakom stoljeću vodi svijet i upravlja svijetom«. (Cf. A. Gardet, op. cit., str. 44.); »šef svih mistika jedne epohe, šef svetaca na zemlji«. Ovdje se možda misli na Abdul Kadira.
Ülû-l-elbâb – »ljudi koji imaju srce, osjećajni ljudi, inteligentni ljudi«.
170. *Ĥaḡ ile* – u značenju »istinom, iskrenošću«, ili: »zahvaljujući Istini«.
171. *Cihet-i sottesüz kapu* – »vrata bez šest strana«, spirituelna vrata, tamo gdje se nalazi Bog.
Şah-i ebrâr – »vladar svih pravednih«; ovdje vjerovatno Abdul Kâdir al-Gilâni.
173. Cf. Kur'ân LVII, 3 (»On je Prvi. . .«)
Zikir zâkir – On je zikir, pominjanje Božijih imena, uspomena na Boga i onaj koji pominje Božija imena.
174. Ovim stihovima se aludira na to da Bog daje znanja čovjeku. Čovjek to znanje usvaja srcem, jer srce je sjedište znanja.
175. *Kemâl ehli* – »savršeni«.
176. *Beni Aşfar* – Arapi su ovim imenom najprije nazvali Bizantijce, a zatim sve Evropljane (Žuti); ovdje se najvjerovatnije misli na Venecijance i Austrijance, kao i na Ugare.
Bed reng – »ružna boja«, »boja neprijatelja«.

KAIMIJINA KASIDA NA -ARI IZ NJEGOVOG DJELA *VARIDAT*

R e z i m e

Postoji velik broj članaka i bilježaka o Kaimi Babi, pjesniku iz Bosne iz 17. vijeka i slavnom šejhu Sinan-agine tekije iz Sarajeva, kadirijskog reda. Ovaj pjesnik koji je porijeklom iz Sarajeva a sahranjen je u Zvorniku 1103/1691–2. godine, ostavio je za sobom dvije alhamijado pjesme i dvije zbirke poezije napisane na osmanskog jeziku, koje smo nazvali *Divan I* i *Divan II*, *Varidat*. Autori članaka i komentatori njegovog djela, miješaju često ove dvije zbirke nazivajući ih *Divanom*.

Ako se izuzmu prevodi nekolicine stihova Bašagića i F. Nametka treba, pak, reći da djelo Hasana Kaimi Babe nije do danas ni transliterovano ni prevedeno na neki evropski jezik. To nas je navelo da prikazemo ovom prilikom dugačku kasidu na *âri* iz djela *Varidat*. Ovaj izbor može, po našem mišljenju, vjerno predstaviti cjelokupno autorovo djelo. Sve pjesme iz *Divana II*, *Varidata* imaju sličan sadržaj i pjevaju o historijskim događajima, odnosno ratovima koje su Turci vodili sa Austrijom i Venecijom u 17. v. Prevedeni stihovi, čija je glavna tema kandijski rat (1645–1669) od posebnog su interesa za jugoslovenskog čitaoca jer predstavljaju svojevrsnu »pjesničku« hronologiju političkih zbivanja u Dalmaciji. S druge strane, oni predstavljaju i mješavinu sufijske i profetske poezije jer Kaimi nastoji da predvidi događaje o kojima piše na osnovu *dafra*. Slučaj je htio da je uistinu i predvidio datum kraja kandijskog rata (1669.) odakle i njegova slava koja traje sve do danas. Djelo *Varidat* (»Profetske inspiracije«) bilo je dugo jedna vrsta moralne podrške muslimanima iz Bosne koji su se nadali da će se i druga Kaimijina predviđanja ostvariti, računajući prije svega na istrebljenje svega što nije tursko, tj. islamsko iz naših krajeva. Stotinjak rukopisa Kaimijinog djela, većinom *Varidat* prepisivan naročito u 19. v., svjedoči o slavi pjesnika Kaimi Babe i ovog njegovog djela.

KAŞİDE FINISSANT EN -ÂRÎ DE L'OEUVRE VARIDAT DE KÂ'İMÎ

R e s u m é

Il existe un grand nombre d'articles et de notes écrits sur Hasan Kâ'imî Baba, poète du 17e siècle et célèbre cheikh du tekké Sinan Aga de Sarajevo appartenant à l'ordre *kađiri*. Ce poète, originaire de Sarajevo et mort à Zvornik (petite ville bosniaque) an 1103/1691–2, a laissé derrière lui deux poèmes dits *alhamiada* et deux recueils de poésies rédigés en langue turque-ottomane. Nous avons appelé ces deux recueils *Divân I* et *Divân II*, dit *Vâridât*. Les auteurs des articles et les commentateurs des oeuvres de Kâ'imî confondent souvent ces deux recueils en les appelant *Divân*.

Si l'on excepte quelques vers traduits par Bašagić et F. Nametak, l'on doit convenir pourtant qu'il n'y a pas eu à ce jour de translittération ni de traduction en langues européennes de l'oeuvre de Kâ'imî, ce qui nous a conduit à présenter ici une longue *kaşide* finissant en *-ârî*, tirée de l'oeuvre *Vâridât*. Ce choix peut, à notre avis, donner une image assez fidèle de cette oeuvre. Tous les poèmes de celle-ci ont les mêmes sujets, évoquant les événements historiques, voire les guerres du 17e siècle qui opposèrent les Turcs aux Autrichiens et aux Vénitiens. Ayant surtout pour sujet la guerre de Crète (1645–1669), ces vers ont un intérêt particulier pour le lecteur yougoslave car ils représentent également une chronologie «poétique» des événements politiques qui ont eu essentiellement pour théâtre la côte dalmate. Par ailleurs, ces vers entremêlent des poésies soufies et des vers prophétiques, car Kâ'imî prétend prévoir ces événements grâce au *djafr* (*'ilm-i cifr*). Le hasard a voulu qu'il ait effectivement prévu la date finale de la guerre de Crète (1669) d'où sa célébrité pendant les siècles suivants. Cette oeuvre, *Vâridât*, («Inspirations prophétiques») fut pendant longtemps une sorte de soutien moral pour les musulmans de Bosnie qui espèrent voir se réaliser les autres prédictions de Kâ'imî: l'extermination de tout ce qui n'est pas turc, voire islamique, des pays «yougoslaves». Une centaine de copies manuscrites de l'oeuvre de Kâ'imî, dont la plupart concerne le *Vâridât*, copié surtout au XIXe siècle, témoignent de la célébrité de Kâ'imî et son oeuvre le *Divân II*, *Vâridât*.